

UPPSALA
UNIVERSITET

2004-01-22

1 (31)
UFV 2002/983

Rektor

**Samhällsvetenskapliga
fakultetsnämnden**

FD Peter Liljenstolpe,
Avdelningsdirektör

Besöksadress:
St. Olofsgatan 10 B

Postadress:
Box 256
751 05 UPPSALA

Telefon:
018-471 19 52

Telefax:
018-471 16 55

Hemsida:
www.hum-sam.uu.se

E-post:
Peter.Liljenstolpe@uadm.uu.se

**Faculty board of
social sciences**

D-phil Peter Liljenstolpe,
Principal Administrative Officer

Visiting address:
St. Olofsgatan 10 B

Postal address:
Box 256
SE-751 05 UPPSALA

Telephone:
+46 18 471 19 52

Telefax:
+46 18 471 16 55

Website:
www.hum-sam.uu.se

E-mail:
Peter.Liljenstolpe@uadm.uu.se

Utvärdering av forskarutbildningen vid Uppsala universitet – Samhällsvetenskapliga fakultetsnämndens analys och förslag till åtgärder

Genom rektors beslut 2002-06-24 om ett handlingsprogram för Uppsala universitets kvalitetsutveckling 2002/2003 initierades en utvärdering av universitetets forskarutbildning. Utvärderingen har bestått av en av Enheten för kvalitet och utvärdering genomförd enkätundersökning samt – utifrån denna – en självvärdering vid institutionerna. Steg 3 i utvärderingen utgörs av föreliggande dokument – fakultetsnämndens analys av enkätsvar och självvärderingar – som utmynnar i förslag till åtgärder. Dokumentet har utarbetats av en arbetsgrupp bestående av prodekanus prof. Berit Hagekull, prof. Maths Isacson, doktorand Mimmi Söderberg och avdelningsdirektör Peter Liljenstolpe.

Dokumentet är disponerat så att det inleds med en översikt av forskarutbildningen vid Samhällsvetenskapliga fakulteten, en tillbakablick på Högskoleverkets ämnesutvärderingar samt en översikt av fakultetsnämndens pågående och genomförda kvalitetsarbete. Sedan följer inledande kommentarer till Uppsala universitets utvärdering av forskarutbildningen. Fakultetsnämndens åtgärdsprogram för att ytterligare förbättra forskarutbildningen vid fakulteten redovisas i punktform. Slutligen återfinns i bilagor den analys och de överväganden som ligger till grund för åtgärdsprogrammet (bilaga 1) samt den enkät doktoranderna besvarat (bilaga 2).

Åtgärdsprogrammet söker fånga merparten av de problem som identifierats vid fakulteten. Olika institutioners forskarutbildningar har givetvis olika typer av förtjänster och problem; detta gäller speciellt för en fakultet som den Samhällsvetenskapliga med många och mycket olikartade institutioner. Framför allt finns olikheter i forsknings- och publiceringstraditioner vilka skapar delvis olika villkor för doktoranderna på de skilda institutionerna. En del av de åtgärder som presenteras i föreliggande dokument har redan vidtagits på vissa institutioner och andra är kanske inte möjliga att genomföra på en viss institution. Dokumentet (inkl. bilaga 1) skall ses som innehållande idéer och riktlinjer för det fortsatta arbetet med forskarutbildningarna.

Inledning

Översiktlig beskrivning av forskarutbildningen vid Samhällsvetenskapliga fakulteten

Idag bedrivs inom den Samhällsvetenskapliga fakulteten forskarutbildning i 18 ämnen vid 12 institutioner: data- och systemvetenskap, ekonometri, ekonomisk historia, freds- och konfliktforskning, företagsekonomi, hushållsvetenskap, kulturgeografi, medie- och kommunikationsvetenskap, människa-datorinteraktion, nationalekonomi, vårdvetenskap med samhällsvetenskaplig inriktning (vid Medicinska fakulteten), pedagogik, pedagogik med ämnesmetodisk inriktning, psykologi, sociologi, statistik, statskunskap och textilvetenskap (inrättat 2003-09-17).

UPPSALA
UNIVERSITET

Under läsåret 2002-2003 var 407 doktorander registrerade inom fakultetens forskarutbildning med 20% aktivitetsgrad eller mer.

Högskoleverkets utvärderingar av ämnen inom Samhällsvetenskapliga fakulteten

På uppdrag av regeringen har Högskoleverket under 2000–2002 utvärderat följande ämnen vid Samhällsvetenskapliga fakulteten: Medie- och kommunikationsvetenskap (2000–2001), Företagsekonomi (2001–2002), Nationalekonomi (2001–2002), Ekonomisk historia 2002. Under 2003 utvärderas PA-programmen, Psykologi, Psykologprogrammet och Sociologi samt under 2004 Hushållsvetenskap/Dietistprogrammet och Pedagogik.

I de rapporter som hittills publicerats utfaller tre av ämnena mycket positivt. Om företagsekonomi sägs att "institutionen erbjuder en gedigen företagsekonomisk utbildning med kompetenta, i allmänhet disputerade och inte sällan docentkompetenta, lärare... Inom institutionen finns internationell spetskompetens inom flera områden. Forskarmiljön är god, och de internationella såväl som de nationella kontakterna etablerade och inte sällan manifesterade som samarbeten." (Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R, s. 179).

Bedömarens omdömen om nationalekonomiämnet i Uppsala är att "Uppsalas handledarresurs och forskarmiljö [måste] beskrivas som mycket stark. Genom att dessutom inte splittra resurserna, utan koncentrera dem till vissa etablerade profilområden, skapar man kvalitet i forskarutbildningen. Genomströmningen är god. Det kursutbud som erbjuds tillsammans med Stockholms universitet och Handelshögskolan i Stockholm under forskarutbildningens andra år är oöverträffat i Sverige." (Högskoleverkets rapportserie 2002:9 R, s. 160f.)

Den senaste rapporten gäller ekonomisk historia. Till sin karaktär är denna rapport mindre komparativ. Bedömarens grupp finner här att "såväl grundutbildningen som forskarutbildningen i ekonomisk historia är välorganiserad, håller hög standard och till allra största delen förmedlas av välkvalificerade lärare. Bedömarens grupp bedömning är också att utbildningen vilar på en forskning av hög internationell klass." (Högskoleverkets rapportserie 2003:11, s. 82f.)

Den första utvärderingen, som gällde medie- och kommunikationsvetenskap, är mindre positiv i sitt omdöme. Bedömarens grupp menar att "MKV vid Uppsala universitet har en i sammanhanget lång historia och ämnet har utmärkts av relativt hög ambitionsnivå med god kompetens bland de fasta lärarna. Bedömarens grupp anser dock att lärarsituationen i Uppsala är problematisk i dagsläget. Av olika skäl är undervisningen idag spridd på ett relativt stort antal personer, doktorander och externa timplärare. Undervisningen riskerar att präglas av dessa lärares specialiseringar och risken är att MKV-ämnets bredd inte täcks i nödvändig utsträckning. Tillsammans med det faktum att antalet undervisningstimmar minskar kan detta på sikt allvarligt påverka kvaliteten i utbildningen." (Högskoleverkets rapportserie 2001:25, s. 136f.)

Fakultetsnämndens genomförda och pågående kvalitetsarbete

Parallellt med HSV:s ämnesutvärderingar och universitetets utvärdering av forskarutbildningen bedriver Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden – det organ som ansvarar för forskarutbildningen inom Samhällsvetenskapliga fakulteten – ett målmedvetet kvalitetsarbete. Exempel på detta arbete och dess inverkan på forskarutbildningen ges nedan.

Under 2000–2001 genomförde fakultetsnämndens egen kvalitetskommitté en utvärdering av såväl grund- som forskarutbildningen vid fakulteten. Denna

utvärdering byggde på en enkätundersökning som vände sig till handledare samt f.d. doktorander, vilka avlagt examen 1997–2001. Här lyfts fram frågor som doktorandernas bakgrund och fortsatta meritering, aktivitetsgrad, nyttan av forskarutbildningen för fortsatt yrkesverksamhet, vad som saknas i forskarutbildningen, vad i forskarutbildningen som borde ha lagts upp annorlunda, forskarutbildningens relevans samt handledningsfrågan. Kvalitetsrapporten diskuterades och analyserades av fakultetsnämnden vid ett tvådagarsinternat 2002 och flera av de frågor som aktualiserades har hamnat på nämndens agenda för kvalitetsfrågor.

Fr.o.m. 2002 har fakultetsnämnden avsatt resurser för prodekanus att, inom ramen för sin nedsättning om 30% av ordinarie anställning, särskilt verka inom forskarutbildningen. Dessutom arbetar en avdelningsdirektör på ca 50% inom sin anställning vid områdeskansliet som samordnare av forskarutbildningsfrågor vid Samhällsvetenskapliga fakulteten.

Ryggraden i fakultetens kvalitetsarbete med forskarutbildningen är ett väl fungerande nätverk av studierektorer för forskarutbildningen. Detta sammanträder under prodekanus ledning minst två gånger per termin i närvaro av fakultetsnämndens samordnare för forskarutbildningen. Studierektorsmötet är inget beslutande organ men fungerar som ett diskussionsforum för det kontinuerliga kvalitetsarbetet. Det är även ett effektivt stödorgan för enskilda studierektorer i deras arbete på institutionerna. Sedan hösten 2002 har studierektorsmötet arbetat delvis utifrån ett program om åtta punkter, vilka identifierats av fakultetsledningen:

- Samtliga allmänna studieplaner för forskarutbildningen har reviderats och likformats för att de helt skall svara mot högskoleförordningens och universitetets krav samt för att de lätt skall gå att revidera vid förordningsförändringar.
- Samtal mellan dekanus och företrädare för doktoranderna under 2001–2002 om erfarenheter kring de individuella studieplanerna resulterade i att fakultetsnämnden vårterminen 2003 fastställde en fakultetsgemensam mall för de individuella studieplanerna, som skall svara fullständigt mot de krav som ställs i högskoleförordningen på dessa.¹ Målet är att studieplanerna inte endast skall tjäna som ett kontrakt mellan doktorand och handledare utan även att de skall användas aktivt av doktorander och handledare i planering, genomförande och uppföljning av hela och delar av forskarutbildningen. Metoder för uppföljning av studieplaner skall diskuteras på studierektorernas för forskarutbildning årliga konferens 9–10 mars 2004.
- En genomgripande översyn av regelverket kring forskarutbildningen pågår men har redan resulterat i ett flertal beslut. Som exempel kan nämnas att fakultetsnämnden har återtagit delegationen till prefekterna om antagning till forskarutbildningen i fall som avser egen finansiering, finansiering genom studiemedel, forskarutbildning på deltid samt forskarutbildning om 80 poäng som avslutas med licentiatexamen. Fakultetsnämnden har utarbetat anvisningar för ansökningar samt principer för hanteringen av dessa ärenden. För tillfället pågår – i samarbete med Stockholms universitet – utformandet av en doktorandhandbok.
- Som en följd av fakultetens satsningar under 1990-talet på handledarkurser har Peter Reinholdsson vid UPI under HT 2003 utformat en ny handledarutbildning för Samhällsvetenskapliga fakulteten. Utbildningen följer i stort den som Reinholdsson utformat för universitetet centralt men är något anpassad till fakultetens behov. Utbildningen skall ges två gånger årligen för 16 deltagare per

¹ Denna mall används nu även av den Utbildningsvetenskapliga fakulteten.

tillfälle med start i februari 2004. Vad gäller handledning ämnar fakultetsnämnden även göra en utredning av det dubbla handledarskapet inom fakulteten.

- En diskussion om hur man skall ge stöd för planering av livet efter forskarutbildningen för doktoranderna förs kontinuerligt av studierektorerna.
- Fler fakultetsgemensamma seminarier och kurser diskuteras.
- Formerna för avhandlingstryck är under diskussion i och med att nya publiceringsformer såsom digital publicering och *print-on-demand* skall implementeras.
- Studierektorernas roller och ansvar diskuteras och omdefinieras ständigt.

Nämnas bör också att två av fakultetens institutioner – Statsvetenskapliga institutionen och Kulturgeografiska institutionen – tidigare har gjort egna utvärderingar av sina respektive forskarutbildningar. Statsvetenskapliga institutionens utvärdering berörde särskilt handledningssituationen och byggde på en enkät som besvarats av både handledare och doktorander.

Dessutom lät Nationalekonomiska institutionen under 2002 – med anledning av doktorandernas upplevda psykosociala ohälsa vid institutionen – Previa genomföra en undersökning av institutionens psykosociala arbetsmiljö, vilket lett till att institutionen – enligt egen utsago – vidtagit vissa åtgärder för att förbättra denna.

Uppsala universitets utvärdering av forskarutbildningen – inledande kommentarer

Som en inledande allmän kommentar till universitetets utvärdering av forskarutbildningen vill Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden poängtera att förhållandena som redovisas gäller doktorandernas situation för ett och ett halvt år sedan. Institutionernas kommentarer/självvärderingar, vilka utformades mer än ett år senare (senvåren 2003), har i arbetsgruppens analys (se bilaga 1) använts för att ge en bild av hur man på varje institution arbetar med forskarutbildningen, dess organisation och den beredskap, som finns för att förändra och hantera ev. missnöjesyttringar. Självklart kan stora förändringar ha skett på institutionsnivå under det mellanliggande året. Doktorandgruppen är nu också delvis förändrad. Svarefrekvensen är en annan möjlig invändning mot utvärderingens representativitet för dagsläget (65% vid Samhällsvetenskapliga fakulteten, 66% vid Uppsala universitet totalt). Trots dessa osäkerhetsfaktorer i det statistiska materialet anser fakultetsnämnden att identifierade missnöjesyttringar inte får ignoreras. De bör användas som instrument för att initiera diskussioner om och eventuellt genomförande av förändringar inom forskarutbildningen.

Institutionernas självvärderingar är i olika grad problematiserande vad gäller enkätresultaten och arbetet med forskarutbildningen, och de skiljer sig avseende inriktning och specificitet i sina åtgärdsförslag. Generellt sett framkommer dock en bild av att institutionerna tagit allvarligt på enkätsvaren och att de givit beskrivningar av organisations- och beslutsstrukturer, studerandelaktighet m.m. som visar att man arbetar med förändringar som ligger i linje med de beslut som 1998 reformerade den svenska forskarutbildningen. Flera institutioner tar upp problemet med begränsade resurser/urholkeningen av fakultetsanslaget som ett hot mot både viktiga förändringar och mot kvalitet och kvantitet i forskarutbildningen.

UPPSALA
UNIVERSITET

Som antytts ovan, ser de samhällsvetenskapliga institutionerna mycket olika ut i sin forsknings-, rapporterings- och publiceringsverksamhet. Förändringar inom dessa för avhandlingsarbetet centrala områden beskrivs av flera institutioner; en vilja till utökade internationella kontaktytor och spridning av forskningsresultat är tydlig liksom försök att minska omfånget på monografiavhandlingar och i vissa fall öka antalet sammanläggningsavhandlingar på monografiernas bekostnad.

I Ekonomisk-historiska institutionens självvärdering beskrivs insiktsfullt en sådan förändringsprocess. Många av de problem och den osäkerhet doktoranderna beskriver kan relateras till processen, och de specifika problem som identifierats i analysen har också identifierats av institutionen. Enligt självvärderingen skall en arbetsgrupp presentera förslag i slutet av höstterminen 2003 och en institutionskonferens skall i början av 2004 fastställa ett åtgärdsprogram. En uppföljning av den föreliggande analysen torde kunna bli en viktig del i utvärderingen av institutionens förändringsarbete.

Även på Kulturgeografiska institutionens har ett omfattande arbete pågått på flera fronter sedan mitten av 1990-talet med att målinrikta och effektivisera studierna och att stärka handledningen. Likaså beskriver Statsvetenskapliga och Företagsekonomiska institutionernas självvärderingar systematiska och målmedvetna satsningar på forskarutbildningarnas organisation och kvalitet.

Forskarutbildningen vid Institutionen för hushållsvetenskap är ung och har få doktorander. Institutionen noterar att handledningen inte fungerat helt tillfredsställande och att den studiesociala miljön kunde vara bättre.

Sociologiska institutionens självvärdering är omfångsrik och erbjuder på flera sätt intressant läsning. Rapporten är diskuterande utifrån svarsfrekvens, vilken del av institutionens doktorander (indelas i tre grupper, beroende på antagningsår samt aktivitetsgrad) som kan tänkas ha svarat hur, ämnets speciella karaktär, lärarstabens stora arbetsbörda, olika tolkningsmöjligheter på enskilda svar m. m. Det står klart att den förändringsprocess som 1998 års beslut medfört har stött på stort motstånd från doktorandgruppen på denna institution, framför allt begränsningen till 4 års heltidsstudier, och att detta troligen är en viktig orsak till det missnöje som framkommer i analysen.

Nationalekonomiska institutionens forskarutbildning framstår i självvärderingen (och med dess egna ord) som sammanhållen och välstrukturerad, innesluten i en livaktig och attraktiv forskningsmiljö.

Självvärderingen från Institutionen för psykologi andas samförstånd snarare än problematisering utifrån en handledarenkät som genomförts med motsvarande frågor som i doktorandenkäten. Denna visar på gemensamma uppfattningar om betydelse och tillfredsställelse (doktorander) respektive betydelse och tillhandahållande (handledare) av olika resurser.

Vad gäller Institutionen för informationsvetenskap så är enkätsvar från var och en av de fyra olika enheterna inte tillgängliga varför det är oklart var eventuella problem skall lokaliseras. De fyra avdelningarna har varsin självvärdering där bl.a. de små volymerna i forskarutbildningarna påtalas.

Självvärderingen från Pedagogiska institutionen är mycket kortfattad och beskriver i huvudsak en situation som varit problematisk, men där man arbetar målmedvetet för att förändra uppläggnings av forskarutbildningen under 2003. Även Institutionens för freds- och konfliktforskning självvärdering är relativt kortfattad och ger en beskrivning av en handledningssituation som man aktivt förändrat under de senaste åren efter en tidigare självvärdering.

Fakultetsnämndens åtgärdsprogram

Med anledning av vad som framkommer i enkätsvaren och i institutionernas självvärderingar, föreslår fakultetsnämnden att följande åtgärder vidtas för att förbättra kvaliteten i forskarutbildningen. Den analys och de överväganden som ligger till grund för åtgärdsprogrammet presenteras i bilaga 1. Åtgärderna är indelade i de åtta analysområden som identifierades i inledningsskedet av arbetet med enkätsvar och självvärderingar.

Förhållandet institution-doktorand

- Introduktionsprogram för nya doktorander med information om institutionen och forskarutbildningen bör regelmässigt förekomma liksom andra insatser för att göra doktoranderna delaktiga i institutionens olika verksamheter.
- Regelbundna utvecklings-/medarbetarsamtal mellan doktorand och prefekt/studierektor (separerade från handledning) bör förekomma.
- Aktiv användning av och bättre information om nyttan med individuella studieplaner bör eftersträvas, från såväl fakultetsnämndens som institutionernas sida, så att studieplanerna kan tjäna som ömsesidiga styrdokument för forskarutbildningen.
- Möjligheten att införa en fadderverksamhet, lik den på Institutionen för psykologi samt Ekonomisk-historiska och Nationalekonomiska institutionerna, bör övervägas.
- Doktorander skall i görligaste mån under fyra års nettostudietid beredas arbetsplats med tillgång till dator och utskriftsmöjligheter.

Läskurser

- Informationen till doktoranderna om kursutbud och upplägg av kurser bör förbättras.
- Handledarna bör ta en aktiv roll i planeringen av kursdelen för sina resp. doktorander.
- Möjligheten att utveckla fakultetsgemensamma kurser enligt en modell, där t.ex. 3 poäng är gemensamma och 2 poäng ämnesspecifika, bör utredas. Den ämnesspecifika delen ges då enskilt på institutionerna efter baskursen.
- Ett arbete på att länka doktorandernas behov av kurser till det nationella och internationella utbudet bör initieras på institutionsnivå. Ett samarbete om doktorandkurser med motsvarande institutioner vid andra universitet är särskilt angeläget för institutioner med få doktorander.
- En kontinuerlig diskussion bör föras på institutionerna om kursutformning och arbetsinsats i relation till antal kurspoäng. Institutionerna bör också noga överväga förhållandet mellan kravet på kursläsning och avhandlingsarbetets omfång.

Handledning

- Antalet doktorander per handledare bör ses över och vid nyantagning bör stor hänsyn tas till handledarkapacitet, d.v.s. institutionsledningen bör vara uppmärksam på att handledare inte belastas med fler doktorander än vad som är rimligt.
- Doktoranders möjlighet att byta handledare bör underlättas. Initiativ skall kunna komma från både doktorander och handledare.

- Institutionerna bör skapa rutiner för en tät kontakt med doktorandföreningen/motsv. vid institutionen så att missnöjesyttringar snabbt kan fångas upp.
- På institutionerna bör diskuteras vad en öppen stämning på seminarier innebär och vad som ev. brister på den egna institutionen.
- En jämnare könsfördelning bland institutionernas handledare måste eftersträvas. Fler kvinnliga handledare och förebilder behövs inom de flesta av fakultetens forskarutbildningsämnen. Institutionerna bör genom det nyligen införda obligatoriska systemet med biträdande handledare tillse att fler kvinnor blir involverade i handledning av doktorander.
- Institutionerna bör verka för att det "kollegiala samtalet" utvecklas, t.ex. genom att handledarna ges möjlighet till "nätverksstöd" eller genom att grupphandledning lik den vid Institutionen för freds- och konfliktforskning införs.

Genomströmning

- Vid vissa institutioner blir genomströmningen låg därför att avhandlingarna görs alltför omfattande. En starkt problemfokusering och avgränsning av forskningsuppgiften möjliggör ofta både minskat omfång på avhandlingen och höjd vetenskaplig kvalitet.

Pedagogisk meritering och undervisning

- Information om den pedagogiska kursen skall ges av institutionen och tydliga regler för ersättning/tillgodoräknande för deltagare i pedagogiska kursen utarbetas.
- Institutionen bör utarbeta en plan för varje enskild doktorand så att kombinationen undervisning – forskarutbildning (avhandlingsskrivande och kursläsning) blir möjlig.
- Institutionen bör konkret stödja doktoranders pedagogiska insatser, genom att t.ex. ge doktoranden ett initialt stöd från kursledare/mentorer vid ny undervisning.
- Tydliga schabloner för ersättning/tillgodoräknande av olika typer av undervisningsinsatser bör finnas.
- Doktoranderna bör informeras om betydelsen av pedagogisk meritering för en akademisk karriär.

Förberedelser för det post-doktorala livet

- Introduktion (t.ex. i kursform) i hur ansökningar till forskningsfinansiär skall utformas, bör ges av erfarna forskare vid institutionen.
- Institutionen bör tydliggöra att forskarutbildningen syftar till att förbereda för ett arbete både utanför och inom universitetet. Frågan om doktorandens arbete efter examen bör hållas levande under hela forskarutbildningen, både vid utvecklingssamtal och i handledningen.
- Eftersom forskarutbildningen skall bidra till att doktoranden utvecklar en identitet som forskare bör institutioner där doktoranderna (hittills) inte ansett att utbildningen gett denna identitet försöka klarlägga orsakerna och vidta nödvändiga åtgärder.
- Frågan om hur väl forskarutbildningen förbereder doktoranderna för det post-doktorala livet har fler dimensioner än vad som täcks in av frågorna i doktorandenkäten. Fakultetsnämnden ämnar genom studierektorerna initiera en fördjupad undersökning av frågan vid fakultetens institutioner.

UPPSALA
UNIVERSITET

Nationella och internationella kontakter under forskarutbildningen

- Institutionen bör ge information om och ekonomiskt stöd till doktorander för deltagande med presentationer vid nationella och internationella konferenser och seminarier.
- Handledarna bör aktivt uppmuntra doktorander till nationella och internationella kontakter.
- Handledarna bör underlätta för doktorander, som så önskar, att förlägga delar av utbildningen vid utländskt lärosäte och därvid informera om möjligheter att söka ekonomiska bidrag.

Finansiering

- Institutionerna bör i görligaste mån begränsa användningen av utbildningsbidrag till maximalt ett år. Om utbildningsbidrag tillämpas bör institutionerna täcka kostnaderna för tilläggsförsäkringar.
- Endast stipendier med fullgott grundskydd bör tillämpas. Om stipendier tillämpas bör institutionerna täcka kostnaderna för tilläggsförsäkringar.
- Institutionerna bör skapa tydliga regler för övergången från en finansieringsform till en annan.

Fakultetsnämnden överlämnar detta åtgärdsprogram till institutionerna vid Samhällsvetenskapliga fakulteten. Ansvar för implementeringen av detta åvilar prefekterna. Det är dock lämpligt att det operativa arbetet leds av studierektorerna för forskarutbildningen. I arbetet med åtgärdsprogrammet bör institutionerna även beakta fakultetsnämndens överväganden nedan, där problem vid enskilda institutioner diskuteras. Fakultetsnämnden ämnar under höstterminen 2004 göra en uppföljning av vad som gjorts vid varje institution, med en kontrollstation vid studierektorskonferensen 9–10 mars 2004.

Beslut i detta ärende har fattats av Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden vid sammanträde 2004-01-22 efter föredragning av avdelningsdirektör Peter Liljenstolpe.

Jan Södersten

Berit Hagekull

Peter Liljenstolpe

Bilaga I. Analys och överväganden

I nedanstående analysdel har enkätens och självvärderingarnas olika frågor sammanfogats i åtta analysområden. Ofta används grad av tillfredsställelse som en indikator på hur väl forskarutbildningen fungerar. Svartalternativen "mycket nöjd" respektive "ganska nöjd" har då slagits samman till en indikator på tillfredsställelse medan övriga tre alternativ har ansetts uttrycka missnöje. Beräkningar av procentandelar har därefter gjorts. För Institutionen för hushållsvetenskap, där sifferunderlag inte föreligger p.g.a. färre än 10 svarande, har utsagor från den sammanfattande textdelen använts där så varit möjligt för att uppskatta tillfredsställelse.

Det skall också påpekas att de fyra medlemmarna i arbetsgruppen har fört pennan i beskrivningen av två områden var, varför det finns vissa skillnader mellan områden i disposition och skrivsätt.

Förhållandet institution – doktorand

Det första större analysområde som framträder i enkäten/självvärderingen rör förhållandet mellan institutionen (som *corpus* och som arbetsplats) och doktoranderna.

Individuell studieplan

Till doktoranderna har ställts frågorna: "Har du en individuell studieplan [10 a]?" och "om ja, anser du att den har följts upp under senaste året [10 b]?"

88% av doktoranderna vid Uppsala universitet och 94% vid den Samhällsvetenskapliga fakulteten anger att de har en individuell studieplan. Vid fyra av fakultetens institutioner (Statsvetenskapliga, Freds- och konfliktforskning, Kulturgeografi och Hushållsvetenskap) uppger samtliga doktorander att de har en individuell studieplan. Vid de övriga uppger över 90% att så är fallet. Vid Pedagogiska institutionen har en påfallande hög andel doktorander (81%) inte någon individuell studieplan.

Högskoleförordningens 8 kap 8 § föreskriver att fakultetsnämnden för varje doktorand skall upprätta en individuell studieplan. Samhällsvetenskapliga fakultetsnämnden har delegerat till prefekterna att å fakultetsnämndens vägnar fastställa samt att årligen revidera dessa (kopior av samtliga studieplaner sänds till fakultetsnämnden). Det framkommer dock i flera av institutionernas självvärderingar att doktorander som varit antagna i årtionden (med låg studietakt och långt innan några studieplaner förordningsstadgades) faktiskt vägrar medverka till att upprätta sådana. Det är dessutom säkert inte utan bävan man från institutionshåll försöker fastställa studieplaner för dessa sedan länge antagna eftersom det innebär att man måste ta ställning till handledningsresurser, arbetsplats o.d. Dock kommer fakultetsnämnden kommer även i fortsättningen att påminna institutionerna om deras skyldighet att fastställa individuella studieplaner för samtliga doktorander.

Den andra delfrågan rör uppföljningen av de individuella studieplanerna. Här säger 72% av doktoranderna vid fakulteten att deras individuella studieplaner har följts upp under det senaste året (siffran för hela universitetet är 67%). Somliga institutioner ligger dock klart under snittet. Vid Ekonomisk-historiska och Kulturgeografiska institutionerna samt Institutionen för freds- och konfliktforskning har 53%, 50% respektive 47% svarat att deras studieplan inte följts upp under året. Även om det inte föreligger någon gemensam definition av uppföljning i detta sammanhang är det givetvis otillfredsställande att så många

doktorander anser att deras studieplaner inte följs upp. Det är lämpligt att kontinuerlig uppföljning och avstämning görs i samband med ordinarie handledningstillfällen för att studieplanerna skall kunna bli ett effektivt pedagogiskt instrument som verkligen tjänar som ömsesidigt styrdokument för forskarutbildningen. I enlighet med vad flera institutioner säger i sina självvärderingar bör strategier för detta arbete utarbetas – lämpligen av studierektorerna för forskarutbildningen i samarbete med handledare och prefekt. Det finns en risk att de individuella studieplanerna endast upplevs som byråkratiskt krångel och inte som ett hjälpmedel och en garanti för både doktorand och institution om fullgoda arbetsinsatser och studieförhållanden. En sådan attityd bör motverkas.

Den fysiska arbetsmiljön

Tre enkätfrågor (12a-c) rör tillgången på arbetsplats med dator- utskrifts- och kopieringsresurser, biblioteks- och databasresurser, samt övriga tekniska och praktiska resurser som krävs för forskningsarbetet.

Tillfredsställelsen vad gäller arbetsplatsen och bibliotek/databasresurser är markant – ca. 84% vid fakulteten (82% vid universitetet). Det finns visserligen ett par undantag. Vid Pedagogiska institutionen, exempelvis, är endast 56% nöjda med sin arbetsplats. Möjligen kan detta bero på det relativt stora antalet äldre deltidsdoktorander. Det går heller inte av institutionens knapphändiga självvärdering att utläsa om man analyserat detta.

Samtidigt som det är omöjligt att erbjuda doktorander som varit registrerade i kanske två eller tre decennier en arbetsplats vid institutionen skall man givetvis komma ihåg att prognosen att bli färdig för en doktorand utan studiestöd och arbetsplats är dålig.

Tillgången till arbetsplats med dator- utskrifts- och kopieringsresurser, biblioteks- och databasresurser, samt övriga tekniska och praktiska resurser som krävs för forskningsarbetet tycks överlag vara tillfredsställande. Dock bör frågan uppmärksammas på Pedagogiska institutionen, Institutionen för informationsvetenskap och Företagsekonomiska institutionen.

Den studiesociala miljön

Frågorna 12d, e och i samt 13 d och e gäller den studiesociala miljön. Medan tillfredsställelsen möjligen kan sägas vara acceptabel över lag vad gäller den studiesociala miljön i institutionernas doktorandgrupper (60% i genomsnitt vid fakulteten och 58% vid universitetet), är siffrorna för den studiesociala miljön på institutionen som helhet och förståelsen på institutionen för doktoranderna totala livssituation (t.ex. vad gäller möjligheter till föräldraledighet, vård av sjukt barn etc.) desto mer nedslående. Endast 34% av fakultetens doktorander (39% av universitetets) är nöjda med den studiesociala miljön på institutionen som helhet (där Institutionen för informationsvetenskap hamnar på 18%) och endast 52% känner tillfredsställelse med förståelsen på institutionen för doktoranderna totala livssituation (54% vid universitetet). Detta tillstånd avspeglar sig i de två följdfrågorna: "brister i arbetsmiljön har varit till hinder för mig i mitt forskningsarbete under det senaste året [13 d]" och "brister i forskningsklimatet på institutionen har varit till hinder för mig i mitt forskningsarbete under det senaste året [13 e]".

Analysen av detta förhållande lyser med sin frånvaro i institutionernas självvärderingar med några undantag. Ekonomisk-historiska institutionen anser att man behöver bli bättre på att "läsa av" stämningar i doktorandgruppen. Man skall arbeta vidare för att skapa ett förtroendefullt klimat och bygga in kontrollstationer

i forskarutbildningen för att i tid upptäcka och hantera problem. Institutionen för freds- och konfliktforskning har inte tidigare insett att det funnits problem med förståelsen för den totala livssituationen men menar att man i fortsättningen i högre grad skall ta privata frågor i beaktande. Företagsekonomiska institutionen konstaterar att doktoranderna anser att förståelsen för den totala livssituationen är dålig samt att arbetsmiljön på institutionen som helhet är dålig. För att råda bot på detta vill institutionen uppmuntra integration mellan olika institutionsgrupper. Man anger dock inte hur. Sociologiska institutionen menar att ett visst missnöje kan bero på doktorandernas oklara status då de agerar både studenter och kolleger till övriga personalen. Samtidigt menar man att man inte kan utgå från en verklighetsfrämmande perfektionism och att man måste acceptera att det inte är möjligt att göra alla nöjda.

Nationalekonomiska institutionen, som i en Previa-rapport även tidigare har fått kritik för den psykosociala arbetsituationen, har påbörjat ett arbete för att förbättra arbetsmiljön. Bl.a. säger man sig ha sett över examinationsformerna och infört ett fadderprogram. Fadderprogrammet sägs ha slagit väl ut och syftar till att skola in nya doktorander. Det torde vara viktigt att även i framtiden arbeta med olika former av examination inom kursprogrammet vid Nationalekonomiska institutionen som ett led i en förstärkning av den psykosociala arbetsituationen där. Särskilt gäller detta examinationen av det mycket krävande första årets kurser.

Sammanfattningsvis kan man göra följande reflektioner om förhållandet institution – doktorand: Flera av frågorna i enkäten rör högst angelägna ämnen. Det är dock oklart hur man skall tolka exempelvis frågan om förståelsen för den totala livssituationen. Det hade behövts följdfrågor för att resultaten skulle ha kunnat utnyttjas på ett effektivt sätt i fakultetens kvalitetsarbete. Man kan exempelvis ställa sig frågan om man inte borde ha använt sjukfrånvaro som indikator på den studiesociala miljön. Vidare hade det varit ytterst angeläget att se hur svaren fördelas på kön. Anser kvinnor i högre grad än män att institutionen brister i förståelse av den totala livssituationen och är kvinnor mindre tillfredsställda än män över den studiesociala miljön på institutionen? Då forskarutbildningen som den nu ter sig är utformad i huvudsak av män kan man möjligen misstänka att så är fallet. Med detta i åtanke är det givetvis än viktigare att ta vara på de indikationer som framkommer i Enheten för utveckling av pedagogik och interaktivt lärande enkät.

Läskurser

Enkätsvaren

Frågorna 20 till 22 i doktorandenkäten avser läskurserna inom forskarutbildningen. Fråga 20 är uppdelad i fyra delfrågor om *antalet kurspoäng*, fördelat på obligatoriska kurser och sådana som doktoranden själv eller handledaren väljer. 60 kurspoäng är vanligast vid samhällsvetenskapliga fakulteten. Sju institutioner uppger en kursvolym av denna storleksordning, men spännvidden sträcker sig från 40 (Institutionen för freds- och konfliktforskning) till 80 poäng (Nationalekonomi samt Data- och systemvetenskap, en av fyra avdelningar inom Institutionen för informationsvetenskap). Antalet *obligatoriska* poäng skiljer sig än mer, från data- och systemvetenskaps 0 obligatoriska poäng till 45 poäng hos kulturgeograferna och ekonomisk-historikerna. På Institutionen för hushållsvetenskap utreds för närvarande frågan om valfria och obligatoriska kurser. Eftersom färre än tio personer besvarat enkäten vid den sistnämnda institutionen föreligger inte heller någon sammanställning av svaren på enkäten från Hushållsvetenskap. Institutionen ingår därför inte i den följande redovisningen.

Ett första noterbart resultat av enkätundersökningen är det förvånansvärt stora antalet doktorander med bristande kunskaper om hur många kurspoäng som forskarutbildningen omfattar samt hur många poäng som är obligatoriska respektive valfria. Nästan samtliga som följer forskarutbildningen i psykologi och freds- och konfliktforskning har uppgett fler kurspoäng än vad som framgår av institutionens studieplan.² Utfallet kan dock delvis förklaras av att antalet kurspoäng nyligen har sänkts och frågan som doktoranderna har haft att ta ställning har gällt "hur många poäng totalt omfattar kursdelen i dina doktorandstudier". Doktoranderna i nationalekonomi, företagsekonomi, statsvetenskap och informationsvetenskap förefaller ändå ha bättre kunskap än doktoranderna vid övriga institutioner om antalet kurspoäng i forskarutbildningen. Nationalekonomi skiljer även ut sig på ett föredömligt vis i fråga om de obligatoriska kurserna. Doktoranderna vid institutionen är väl medvetna om hur många kurspoäng som de är skyldiga att ta och hur många de själva har rätt att välja. På övriga institutioner är felsvaren långt högre. Sämst kunskaper vad gäller obligatoriedelen har doktoranderna i sociologi, statsvetenskap, kulturgeografi och företagsekonomi. Vid övriga institutioner ligger felsvaren på eller strax över 50%.

Slutsatsen blir att det föreligger ett informationsproblem vid nästan samtliga institutioner när det gäller kurspoäng, framförallt hur många som är obligatoriska respektive valfria. Visserligen kan nyligen genomförda justeringar ha påverkat utfallet. Åtgärder behöver ändå sättas in för att förbättra doktorandernas kunskaper. Fakultetens institutioner bör se över sina informationsrutiner. En första åtgärd, i den händelse det inte redan görs, bör vara att efter antagningen till forskarutbildningen samla de nyantagna och i detalj gå igenom studieplanerna. Ett aktivt användande av de individuella studieplanerna, dvs. en årlig uppföljning, bör också förbättra kunskaperna. Samtidigt måste doktoranderna själva känna ansvaret att hålla sig informerade genom att hålla sig ajour med studieplanerna och kräva att studierektorn och handledarna informerar bättre.

Fråga 21 i enkäten gäller doktorandernas bedömning av sin möjlighet att hinna läsa alla kurspoäng inom den *angivna tiden* för forskarutbildningen. Medan två tredjedelar av doktoranderna vid hela Uppsala universitet tror sig hinna med kursdelen inom föreskriven tid har endast drygt hälften (54%) vid samhällsvetenskapliga fakulteten en lika ljus bild. Variationerna inom fakulteten är samtidigt stora, från 80% som tror sig hinna på Institutionen för freds- och konfliktforskning till blott 30% på Pedagogiska institutionen och omkring 40% av de studerande inom kulturgeografi och psykologi. Osäkerheten är även stor bland doktoranderna i företagsekonomi, sociologi och statsvetenskap.

Svaren på fråga 21 ger upphov till några funderingar. Kurserna är uppenbarligen en källa till oro bland doktoranderna. Något klart samband mellan antalet kurspoäng och oro, på så vis att fler kurspoäng skulle ge en större oro, föreligger dock inte. Visserligen har doktoranderna i freds- och konfliktforskning, institutionen med lägst antal kurspoäng, störst tilltro till att de skall klara kurspoängen inom föreskriven tid. Å andra sidan har flera institutioner där tilltron är låg bland doktoranderna en kursvolym på 60 poäng medan tilltron är högre på institutioner med fler kurspoäng, som nationalekonomi, informationsvetenskap och företagsekonomi. Är det kanske så att kurserna på de sistnämnda institutionerna i större utsträckning prioriteras i forskarutbildningen vilket ger en större tydlighet? Eller förklaras utfallet av, som på Nationalekonomiska institutionen samt Media och kommunikation (inom Institutionen för informationsvetenskap), att 40 poäng av kurserna skall tas första året på forskarutbildningen? Det senare styrks delvis av att doktorander i nationalekonomi (se ovan frågan 20) har en mycket god kunskap både om antalet kurspoäng och antalet obligatoriska sådana.

² Antalet kurspoäng inom forskarutbildningen i freds- och konfliktforskning sänktes 2002-10-03 till 40.

Fråga 22 i enkäten är uppdelad på fyra delfrågor. Den första (22a) gäller *arbetsinsatsen*, dvs. hur arbetsinsatsen svarar mot antalet kurspoäng i de kurser som doktoranderna har följt. Sammanställningen visar att doktoranderna vid Samhällsvetenskapliga fakulteten ligger på samma nivå som genomsnittet för hela universitetet. Drygt tre fjärdedelar av doktoranderna instämmer i påståendet att kurspoängen svarar mot arbetsinsatsen. En ytterst liten del instämmer inte alls i påståendet. Å andra sidan skiljer sig fakultetens institutioner något på denna punkt. Skillnaderna är dock inte alarmerande även om institutionerna för freds- och konfliktforskning samt sociologi ligger bäst till med en andel på nästan 90% som instämmer i påståendet, följt av företagsekonomi och psykologi med 80% som instämmer. Ekonomisk historia, kulturgeografi och informationsvetenskap hör till den grupp institutioner som har en andel på ca 65%. Tyvärr ger enkäten och den sammanställning som gjorts inget svar på om mer missnöjda doktorander anser att kurserna kräver för stor eller för liten arbetsinsats. En koordinering med fråga 21 om möjligheten att läsa alla kurspoäng inom angiven tid skulle dock tänkas ge en fingervisning, men visar sig inte vara fallet. Istället tycks det vara så att institutioner med ett *lägre antal kurspoäng* (freds- och konfliktforskning samt sociologi) har en hög andel doktorander som instämmer i påståendet att arbetsinsatsen överensstämmer med kurspoängen. Å andra sidan föreligger inget givet samband mellan många kurspoäng och hög arbetsinsats. Företagsekonomi med 70 kurspoäng faller väl ut i sammanhanget medan nationalekonomi (80 poäng) ligger strax under medelvärdet för fakulteten och "sextiopoängsinstitutionerna" ekonomisk-historia, kulturgeografi och pedagogik (samt delar av informationsvetenskap) placerar sig långt under genomsnittet vad gäller tillfredsställelse med arbetsinsatsen.

Slutsatsen blir att arbetsinsatsen per kurspoäng sammantaget är god. Vänder vi på resultatet bör vi dock fråga oss varför nästan en fjärdedel av fakultetens doktorander inte anser att arbetsinsatsen svarar mot kurspoängsantalet. Är arbetsinsatsen för stor eller för liten per kurspoäng? Vidare bör i första hand ekonomisk-historia, kulturgeografi och informationsvetenskap utvärdera och korrigera arbetsinsatsen på de egna doktorandkurserna.

Fråga 22b gäller kursernas *nytta* för doktoranderna i deras forskningsarbete. Vid Uppsala universitet instämmer 70% av doktoranderna i påståendet att kurserna har varit till nytta i forskningsarbetet. Siffran för samhällsvetenskapliga fakulteten är något lägre, 64%. Mest nytta anser sig doktoranderna vid kulturgeografiska institutionen ha av kurserna. Här svarar samtliga (100%) att de har haft nytta av kurserna. Även doktoranderna i informationsvetenskap och freds- och konfliktforskning ser en klar nytta med kurserna (91% resp. 89%). Minst nytta uppger doktoranderna i psykologi (40%) följt av doktoranderna i nationalekonomi (54%) samt ekonomisk historia (58%).

Resultatet i fråga 22b kan samtidigt ställas mot resultaten i fråga 22d om hur *nöjda* doktoranderna är med genomgångna kurser. Vid universitetet i sin helhet är tre fjärdedelar av doktoranderna nöjda med kurserna, vilket svarar väl mot andelen nöjda doktorander på Samhällsvetenskapliga fakulteten. Doktoranderna i freds- och konfliktforskning ligger i topp med 100% nöjda doktorander, följt av doktorander i statsvetenskap och kulturgeografi med drygt 90% nöjda samt företagsekonomi, ekonomisk historia och informationsvetenskap (delar av) med omkring 85% nöjda. Svaren ger ett sämre utfall för pedagogik (60%) och psykologi (68%).

Uppenbarligen finns det inget givet samband mellan hur doktoranderna bedömer nyttan och hur nöjda de är med kurserna. Låg nytta samvarierar visserligen i flera fall med en hög grad av tillfredsställelse med kurserna. Men doktoranderna i ekonomisk historia och nationalekonomi är nöjda samtidigt som de inte ser nyttan med kurserna. Vid Statsvetenskapliga institutionen är doktoranderna mycket nöjda men ligger bara på genomsnittet vad gäller nyttan. Från Pedagogiska institutionen anges däremot

en rätt hög nyttoandel men där finns samtidigt en låg andel nöjda doktorander. Psykologi skiljer också ut sig genom att både ha en låg andel nöjda doktorander och en låg andel som anser kurserna har varit till nytta i den egna forskningen. Här behövs åtgärder sättas in. Enkätsvaren tyder dessutom på en osäkerhet om kurserna framförallt skall ge kunskaper till nytta för den egna specifika forskningen eller öppna för en bredare ämnes- och forskarkompetens. Frågan aktualiseras av den skarpa fyraårsspärren och kommer gissningsvis att bli än viktigare efterhand som antalet doktorander som får sin utbildning utifrån 1998 års forskarutbildningsreform ökar (dessa utgör 50% av den grupp doktorander som besvarat enkäten).

Den fjärde delfrågan (22c) gäller hur kurserna har hjälpt doktoranderna att tänka och diskutera *kritiskt*. Det är en viktig fråga vid en kvalitetsbedömning av forskarutbildningen, som ju har som ett av sina mål att de forskarstuderande skall tränas i kritiskt tänkande. Vid Uppsala universitet i sin helhet svarar 59% av doktoranderna att kurserna har hjälpt dem tänka och diskutera kritiskt. Vid Samhällsvetenskapliga fakulteten är procentsiffran betydligt högre, drygt 71%. Det är den näst högsta siffran som redovisas (Teologiska fakulteten ligger något högre), vilket får anses vara ett gott betyg. Bäst till bland Samhällsvetenskapliga fakultetens institutioner ligger flera volymmässigt stora institutioner med statsvetenskap (93%) följt av företagsekonomi (90%). Även Institutionen för freds- och konfliktforskning samt ekonomisk historia höjer sig över de andra (89 resp. 84%). Sämst till ligger nationalekonomi (46%). Något bättre, men långt under genomsnittet, ligger också kulturgeografi (58%), pedagogik (60%) och psykologi (64%). Med tanke på hur nöjda doktoranderna i kulturgeografi anser sig vara med kurserna och den nytta de anser sig ha av dem är det samtidigt något förvånande, ja nästan lite motsägelsefullt, att institutionen hamnar så långt ner i bedömningen av kursernas betydelse för att "hjälpa mig att tänka och diskutera kritiskt". Det kan också konstateras att psykologi och pedagogik återigen hamnar långt ner i bedömningen.

Slutsatsen blir att det behövs en ordentlig diskussion vid några av fakultetens institutioner om hur de kritiska momenten i kurserna kan stärkas. Särskilt viktig är en sådan diskussion bland nationalekonomer, kulturgeografer, pedagoger och psykologer.

Självvärderingarna

Kurserna behandlas överlag rätt styvmoderligt i institutionernas självvärderingar. Positiva undantag finns dock. I Nationalekonomiska institutionens självvärdering diskuteras den kritik som har riktats mot "förstaårsprogrammet", dvs. att samtliga nyantagna läser 40 poäng under det första året. Kritiken har gällt arbetsinsatsen och upplevelsen av "korvstopppning" (se ovan under rubriken 'Förhållandet institution – doktorand'). Doktoranderna ser heller inte riktigt nyttan med kurserna för den egna forskningen, även om majoriteten är nöjda med kurserna. En översyn pågår för närvarande av första årets kursprogram. De åtgärder som har vidtagits har redan visat sig i mindre stress samt att kursinformationen och kurssamordningen förbättrats för "förstaåringarna". Problemet med kurser kvarstår dock för "andraåringarna". Institutionen tror sig delvis kunna åtgärda detta med tydligare individuella studieplaner.

Företagsekonomiska institutionen har fått ett bra helhetsomdöme i doktorandernas bedömning av kurserna. Detta förklaras med handledarnas aktiva roll vid valet av kurser. Institutionen är dessutom involverad i flera forskarskolor som kan ha bidragit till ett fastare kursprogram. Kanske är detta en väg att pröva för fler institutioner, åtminstone att *handledaren* mer aktivt är med och bestämmer valet av kurser. Kursutbudet är samtidigt ett generellt problem och kommer att förvärras om antagningen av doktorander behöver begränsas pga. tilltagande resursbrist. *Samordning av kursutbud* med andra institutioner i landet,

UPPSALA
UNIVERSITET

särskilt med systerinstitutionerna i Stockholm, framhålls av flera institutioner som en möjlighet (kulturgeografi, ekonomisk historia, informationsvetenskap). Statvetenskapliga institutionen pekar i sitt svar särskilt på möjligheterna att uppmuntra doktoranderna att läsa kurser utomlands. Detta förutsätter samtidigt en mer aktiv insats från institutionernas sida, dels för att få information om kurserna, dels att föra ut informationen om kurser bland doktoranderna samt också att ordna finansieringen. Stora institutioner bör på denna punkt ha fördelar jämfört med mindre institutioner med färre personal och färre systerinstitutioner inom och utom landet. Däremot bör systemet med *fakultetsövergripande kurser*, något som under flera år har diskuterats av fakultetens studierektorer för forskarutbildningen, kunna byggas ut. Några sådana kurser ges sedan länge och är framgångsrika. Andra har visat sig svårare, bl.a. därför att de ämnesspecifika, och därmed avhandlingsspecifika, inslagen med nödvändighet tonas ner. En modell kan därför vara 5-poängskurser där t.ex. 3 poäng är gemensamma och 2 poäng ämnesspecifika. De senare ges enskilt på institutionerna efter baskursen. En dylik modell ställer dock krav på institutionerna. Det måste finnas lärare som i tid kan följa upp och fördjupa de generella kursmomenten. Modellen är värd att pröva på några fakultetsgemensamma kurser.

Ett tydligt resultat av doktorandenkäten är att *informationen* om kurserna i forskarutbildningen måste förbättras. Detta kan göras på det sätt som tidigare har diskuterats i detta avsnitt (s. 12). Ytterligare ett sätt är att handledarna går in mer aktivt i processen och är med i valet av kurser. En bättre samordning av informationen om egna kurser, fakultetskurser samt nationella och internationella kurser, samt inte att förglömma, att information om de kurser som ges på den egna institutionen mer aktivt sprids till andra institutioner inom och utom Uppsala universitet, är önskvärd. De individuella studieplanerna kan också användas mer aktivt för att planera in kurser under forskarutbildningen.

En annan fråga som säkert kommer att diskuteras under de kommande åren är *antalet kurspoäng* i forskarutbildningen. Flera institutioner har minskat ner på kurspoängen. Vid Pedagogiska institutionen har kursdelen reducerats från 80 till 60 poäng, en sänkning som "bygger på erfarenheter av att arbeta efter de nya reglerna från 1998". Enkätssammanställningarna visar, som har påpekats, att institutioner med stor kurskvot dock snarast får en bättre bedömning än ämnen med färre kurspoäng. Ytterst gäller frågan hur aktivt institutionerna arbetar med kurserna och vad doktoranderna får poäng för. I vilken utsträckning avhandlingsplaner, litteratur-PM, aktivt deltagande vid seminarier etc. ger poäng i forskarutbildningen skiljer sig säkert från institution till institution. Jämförelsen utifrån enkätsvaren är därför inte helt rättvisande. Här behövs mer detaljerad information.

Handledning

Handledare och handledningsfrekvens

Mycket få doktorander har kvinnliga handledare; i genomsnitt över de 10 institutionerna har 87% en manlig huvudhandledare (vid universitetet 81%), och av de som har en bitr. handledare är denna i 14% en kvinna (samma siffra gäller vid universitetet i helhet). Om man undantar de 5 svarande på Institutionen för hushållsvetenskap, som alla har en kvinnlig handledare, så finns den högsta andelen på Sociologiska institutionen där c:a 1/3 av doktoranderna har en kvinnlig huvud- och/eller bitr. handledare. På institutionerna för ekonomisk historia, statsvetenskap och psykologi har omkring 20% av de svarande en kvinnlig huvudhandledare. Vid institutionerna för freds- och konfliktforskning, nationalekonomi samt informationsvetenskap var samtliga huvudhandledare män vid enkättillfället.

Beträffande biträdande handledarskap är variationen i tillgång till sådan stor. I genomsnitt har 67% en biträdande handledare. Vid Institutionen för psykologi saknar 81% en andra handledare. Mer än 50% av de svarande på Pedagogiska och Sociologiska institutionerna har inte heller en andra handledare, medan alla svarande vid Ekonomisk-historiska institutionen och alla utom en på Nationalekonomiska institutionen och på Institutionen för freds- och konfliktforskning har en sådan.³

För att ge en bild av frekvensen av handledarkontakter har de två första svarsalternativen i fråga 16 (minst 1 gång/vecka och minst 1 gång/varannan vecka) slagits samman till "tät" kontakt och svarsalternativ 5 och 6 (minst 1 gång/termin och mer sällan än 1 gång/termin) slagits ihop till "sporadisk" kontakt. Därutöver har medianvärdet uppskattats (det skalsteg där 50%-gränsen i fördelningen finns). Det genomsnittliga antal som uppger tät handledning vid institutionerna är 32%. Tät handledning uppges av mer än 50% av de svarande vid Institutionerna för freds- och konfliktforskning och psykologi, och av mer än 40% av doktoranderna i ekonomisk historia och sociologi. Låg andel tät handledning uppges av doktorander vid Statsvetenskapliga (8%), Företagsekonomiska (18%) och Kulturgeografiska institutionen (20%).

Värden för tät handledningskontakt kan betraktas tillsammans med värden för sporadisk kontakt. Institutionen för psykologi ligger här klart lägst (3%) medan institutionerna för ekonomisk historia, nationalekonomi och freds- och konfliktforskning ligger på 10%. Av statsvetar- och kulturgeografidoktoranderna har 12–13% sporadisk handledning. Övriga institutioner varierar mellan 24 och 30% med ett undantag, Sociologiska institutionen. Här tenderar doktoranderna att bilda en bimodal fördelning där 41% har tät och 41% har sporadisk handledning.

Medianuppskattningen visar att minst 50% av doktoranderna på institutionerna för psykologi och freds- och konfliktforskning får handledning minst 1 gång varannan vecka, medan motsvarande andel statsvetare, sociologer och doktorander inom informationsvetenskap får handledning minst 3 gånger/termin. Vid övriga institutioner är medianvärdet 1 gång/månad. Vid Institutionen för hushållsvetenskap varierar svaren från minst 1 gång/vecka till 3 ggr/termin.

Tillfredsställelse med handledningen

Nedanstående baserar sig på en analys av svaren inom fråga 17a-i, l, n-s och fråga 18a-f och inriktas på doktorandernas tillfredsställelse med olika aspekter i handledningssituationen.

Delfrågorna i fråga 17 har delats in i olika områden medan de i 18 har behandlats var för sig. De fyra områden som urskiljdes inom 17 gällde tillfredsställelse med följande aspekter: allmänt stöd från handledaren, innehåll i handledningen, självständighet i avhandlingsarbetet samt seminarieverksamhet. Fakultetens institutioner har därefter grupperats inom de fyra olika områdena för att skapa en bild av institutionernas starka och mindre starka sidor baserad på doktorandernas åsikter.

Genomsnittlig bild av tillfredsställelsen på Samhällsvetenskapliga fakulteten utifrån fråga 17

Något mer än 2/3 av fakultetens doktorander är nöjda med det allmänna stöd, intresse, tid osv. som handledaren tillhandahåller (65% vid universitet). Beträffande innehållet i träffarna med handledaren uttrycker mindre än 30%

³ Det bör noteras att dessa siffror speglar situationen som rådde innan Uppsala universitet beslutade om obligatoriska biträdande handledare.

UPPSALA
UNIVERSITET

något missnöje. Detta gäller även seminarieverksamheten, dess förekomst och innehåll. Det område man är allra mest nöjd med gäller självständigheten i avhandlingsarbetet där i det närmaste 85% av doktoranderna på Samhällsvetenskaplig fakultet är nöjda.

Allmänt stöd från handledaren

Beträffande det allmänna stöd, intresse, den tid som avsätts, samt det förtroende doktoranden har för sin/a/ handledare finns en grupp institutioner som ligger klart över genomsnittet (företagsekonomi, pedagogik, statsvetenskap, informationsvetenskap, psykologi) medan kulturgeografi, freds- och konfliktforskning och sociologi ligger något under genomsnittet. Vid ekonomisk historia, nationalekonomi och troligen även hushållsvetenskap uttrycker nära hälften missnöje.

Innehåll i handledningen

Avseende handledares läsning av texter, diskussioner om teori och metodik samt deras konstruktiva kritik så är mer än 75% nöjda inom freds- och konfliktforskning, informationsvetenskap, statsvetenskap, pedagogik och psykologi. Under genomsnittet återfinns företagsekonomi, sociologi, kulturgeografi och nationalekonomi, och vid ekonomisk historia är nästan hälften av de svarande inte nöjda. Även doktorander i hushållsvetenskap är mindre nöjda än genomsnittet för fakulteten. Den delfråga där man oftast uttrycker minst tillfredsställelse avser teoridiskussioner; motsvarande delfråga där mest tillfredsställelse uttrycks gäller den konstruktiva kritik man får av handledarna.

Självständighet i avhandlingsarbetet

Några få institutioner faller under genomsnittet beträffande självständighet (företagsekonomi, ekonomisk historia, sociologi); dock är omkring 75% av doktoranderna även på dessa institutioner nöjda.

Seminarier

Seminarieverksamheten är en väsentlig del av forskarutbildningen, där hjälp och stöd kan fås även från andra än den egna handledaren. Genomsnittligt anger 85% av doktoranderna att de haft möjlighet att delta i seminarier 5 gånger eller mer under det senaste året (fråga 19). Vid flera institutioner ligger detta värde över 90% (freds- och konfliktforskning, statsvetenskap, ekonomisk historia, nationalekonomi, pedagogik). Den institution som ligger lägst är informationsvetenskap (46%). Generellt kan värdena tolkas som att institutionerna regelmässigt organiserar seminarier och att doktoranderna i allmänhet har möjlighet att delta.

Vad gäller faktiskt deltagande i 5 eller fler seminarier så uppger 100% av freds- och konfliktforskningsdoktoranderna ett sådant frekvent seminariedeltagande och 91% doktorander vid ekonomisk historia likaså. En majoritet av doktoranderna i hushållsvetenskap deltar också mycket frekvent i seminarier. Det genomsnittliga värdet är 71%; under det värdet återfinns doktoranderna vid institutionerna för informationsvetenskap (31%), pedagogik, företagsekonomi, sociologi och kulturgeografi (63–67%).

Endast vid två institutioner – ekonomisk historia och informationsvetenskap – är mindre än 70% nöjda med tillgång på och innehåll (att få och ge kritik) i seminarier.

En särskild fråga (19c) behandlade stämningen vid seminarierna – är det "öppen stämning med högt i tak"? – med svar på en 5-gradig skala. När svarsalternativen "ja, alltid" och "ja, mestadels" slås samman anger 63% av fakultetens doktorander att det är i högt i tak. Doktoranderna i psykologi har det högsta värdet här (77%) medan pedagogerna och freds- och konfliktdoktoranderna ligger lägst med 46% resp. 50%. Under genomsnittet ligger också nationalekonomi, ekonomisk historia och statsvetenskap (alla strax över 60%), medan övriga varierar mellan 65% och 71%. Om de två lägsta alternativen slås samman ("nej, sällan", "nej, aldrig") har Nationalekonomiska institutionen den högsta andelen (14%) som inte upplever en öppen stämning medan sociologi-, psykologi- och kulturgeografiinstitutionerna har de lägsta andelarna (5–7%); snittvärdet är 9%. Majoriteten av doktoranderna i hushållsvetenskap anser att seminarierna präglas av en öppen stämning.

Sammanfattning utifrån fråga 17

Sammanfattningsvis ger enkäten en förhållandevis positiv bild av doktorander som är mycket nöjda med självständigheten i sitt arbete, relativt nöjda med seminarieverksamhet, innehåll i handledningen och det allmänna stöd handledarna ger. Dock kan man urskilja några institutioner där missnöjet är mer spritt än på andra. De institutioner som oftast faller i gruppen med relativt låg tillfredsställelse inom dessa fyra områden är ekonomisk historia, sociologi och nationalekonomi. Även vid hushållsvetenskap tycks man vara relativt sett mindre nöjd.

Fråga 18: En validering av ovanstående?

Fråga 18 och dess 6 delfrågor rör olika specifika aspekter i relationen till handledaren. Man kan se åsikterna här delvis som en validering av de översiktliga slutsatser som drogs ovan. Generellt kan man säga att vad gäller svarsmönstret för ekonomisk historia, sociologi och hushållsvetenskap så bekräftas den bild som svaren på fråga 17 givit. Det bör påpekas att på tre delfrågor i fråga 18 så återfinns inte nationalekonomi bland de institutioner, där man upplever mest problem. Doktorander på nationalekonomi känner mindre osäkerhet om hur ofta man kan träffa sin handledare och rörande krav på avhandlingen samt upplever brister i handledningen som hinder mindre än genomsnittet.

Man kan vidare notera att doktorander i psykologi tycks vara något mindre nöjda än som framkommit i fråga 17. Det gäller här en upplevd besvärande beroendesituation samt osäkerhet om hur ofta man får träffa handledaren; vidare säger relativt många att man upplevt brister i handledningen som hinder - detta trots att mer än 85% samtidigt instämmer i att handledningen fungerat relativt väl (ett motsägelsefullt svarsmönster som snarare är regel än undantag på alla institutioner; man tycker handledningen varit bra men den har också utgjort ett hinder).

En större osäkerhet än den genomsnittliga om hur ofta man får träffa handledaren samt beträffande avhandlingskrav finns också på Pedagogiska institutionen. Osäkerhet om avhandlingskrav finns hos 85% av doktoranderna i ekonomisk historia och även inom företagsekonomi är nästan 2/3 osäkra på dessa krav. Kulturgeografi och informationsvetenskap är också institutioner där osäkerhet om krav ligger över genomsnittet. Informationsvetenskapsdoktorander upplever dessutom mer än andra en obalans vad gäller krav och stöd från handledaren och att brister i handledningen hindrat arbetet.

UPPSALA
UNIVERSITET

Institutionernas självvärderingar och kommentarer till dessa

Institutionen för hushållsvetenskap noterar att handledningen inte fungerat helt tillfredsställande. Doktoranden vill vara självständig men omhändertagen, vill få kritik men upplever den negativt osv. Övergripande strategier för att hantera problem anges: att söka få fler docentkompetenta handledare, få fler män till institutionen samt ge en tydligare introduktion i doktorandrollen för nyantagna. Den sistnämnda åtgärden bör vara möjlig och angelägen att implementera omedelbart.

Vad gäller Sociologiska institutionen står det klart att den förändringsprocess som 1998 års beslut medfört har stött på stort motstånd från doktorandgruppen på denna institution, framför allt begränsningen till 4 års heltidsstudier. Detta är troligen en viktig orsak till det missnöje som så tydligt framkommer. Den åtgärd som planeras är att under höstterminen 2003 ordna i första hand möten mellan handledare och doktorander, i andra hand möten med handledare och doktorander för sig, där situationen kan diskuteras. Mer specifika åtgärdsförslag kommer förhoppningsvis fram ur sådana samtal.

Även vid Nationalekonomiska institutionen är doktoranderna mindre nöjda beträffande många handledningsaspekter än andra doktorander vid fakulteten – detta trots att institutionsföreträdare anser att handledningen fungerar väl när den bedöms utifrån en rad objektiva faktorer. I självvärderingen anges oklarhet beträffande försörjning efter de 4 åren som en tänkbar anledning. Kan stämningen vid seminarierna utgöra en förklaring? Det faktum att ingen kvinna fungerar som huvudhandledare – kan det bidra till missnöjet? De kvinnliga doktoranderna utgjorde 31% av de svarande. Som tidigare nämnts genomförde Previa och Studenthälsan en psykosocial utredning med tonvikt på första året terminen innan den aktuella enkäten besvarades. Har åtgärder efter denna utredning ej hunnit få genomslagskraft i enkäten? Diskussion/undersökning av aktuell tillfredsställelse med handledning synes vara påkallad.

Vad gäller Institutionen för psykologisk självvärdering så är strategierna för förändring relativt allmänt hållna och torde kunna stärka utbildningen i allmänhet. De specifika handledningsproblem som kommer fram i fråga 18 bör uppmärksammas och olika modeller för delat handledaransvar diskuteras.

Pedagogiska institutionen arbetar målmedvetet för att förändra uppläggnings av forskarutbildningen under 2003. Möjligen kan en ny problematisk situation uppkomma och kräva uppmärksamhet om/när handledarkadern i en nära framtid förändras/decimeras.

Vid Institutionen för Freds- och konfliktforskning har man bl.a. infört grupphandledning för att öka frekvensen handledarkontakter. Detta har resulterat i relativt nöjda doktorander. Dock bör man uppmärksamma det missnöje som trots grupphandledningen fanns vid enkättillfället beträffande doktorandernas tillgång till handledningstid och allmänt stöd när man "kört fast". Möjligen kan sådana aspekter förändras i och med att handledarkadern utökats då en kvinnlig lärostolsprofessor nyligen tillträtt. Även stämningen vid de välbesökta seminarierna bör uppmärksammas.

De problem med seminarieverksamheten som man kan se vid Institutionen för informationsvetenskap bottenar troligen delvis i att de fyra enheterna har egna, små grupper av forskarstudier. Seminarsamverkan ter sig inte som möjlig. Något som framkommer i alla enheters självvärderingar är den "sköra" handledarsituationen med relativt få docentkompetenta lärare vid institutionen. Denna aspekt bör följas av fakultetsledningen.

Kulturgeografiska institutionens doktorander anger tillfredsställelsenivåer med handledningen som gör att institutionen oftast hamnar i en mellangrupp. Där har

ett omfattande arbete pågått på flera fronter sedan mitten av 1990-talet med att målinrikta och effektivisera studierna och stärka handledningen. Fortfarande finns dock osäkerhet kvar om avhandlingskrav, det saknas stöd när man "kör fast" etc. I det fortsatta arbetet torde, förutom de åtgärder som anges i självvärderingen vad gäller handledning och avhandlingsarbete (införskaffande av tekniska hjälpmedel, utveckling av biträdande handledarskap, nätverksskapande och konferensdeltagande), enkäten kunna tjäna som vägledning.

Slutligen, Statsvetenskapliga och Företagsekonomiska institutionernas arbete vad gäller handledning har lett till att doktoranderna i allmänhet är mycket nöjda. På Statsvetenskapliga institutionen kan man dock fundera något över stämningen och möjligheten att ge kritik på seminarierna, medan företagsekonomerna bör uppmärksamma innehållet i handledningen, seminariedeltagandet samt den stora andel doktorander som är osäkra på avhandlingskraven.

Reflektioner kring handledningssituationen

Finns det problem med handledningen vid den Samhällsvetenskapliga fakulteten? Är det inte ett gott betyg att, inom de allra flesta områden som beskrivits ovan, långt mer än 2/3 uttrycker att handledning och seminarieverksamhet fungerar bra? Kan inte handledare känna sig nöjda med att i de spontana kommentarer, som doktoranderna givit på öppna frågor i slutet av enkäten, finna så många översvallande positiva omdömen om sig själva – kreativa, inspirerande, superbra m.m.? Dessa avser även handledare på institutioner där en del kvantitativa mått inte ligger i topp. Analysen av enkätsvaren pekar dock mot vissa generella problem som kan förtjäna uppmärksamhet.

Som framgått ovan är institutionerna olika beträffande sin organisation av handledningen. Systemet med biträdande handledarskap har implementerats i olika grad, tätheten i doktorand-handledar-kontakterna varierar mycket, stämningen på seminarierna tycks vara olika, osäkerheten om vad man kan förvänta sig av handledarens tid varierar liksom osäkerheten vad gäller kravnivå på avhandlingen m.m. Intrycket från både självvärderingar och studierektorsträffar är att institutionerna i de flesta fall arbetar systematiskt för att skapa en tydlighet i forskarutbildningen, var och en utifrån sina utgångspunkter. Det är också tydligt från genomgången ovan att t.ex. täthet i handledarkontakter inte har något klart samband med generell tillfredsställelse med handledningen.

De missnöjesyttringar som trots allt framträder i enkäterna kan delvis bero på individuella variationer hos doktoranderna – t.ex. hur lätt de har att anpassa sig till det krävande, ibland ensamma arbetet, hur "personkemin" fungerar med handledaren, vilket stödjande nätverk institutionen som arbetsplats kan erbjuda och som den enskilde doktoranden utnyttja.

En annan del av variationen – den som finns mellan institutioner – kan till en del förklaras av historiska skillnader mellan de vetenskapliga forskningsdisciplinerna, deras arbetssätt och syn på vad avhandlingsarbete skall innebära samt hur långt man kommit i anpassning till de nya förordningar som sedan 1998 reglerar forskarutbildningen.

Kanske beror också en del av det uttryckta missnöjet på att ett stort antal i handledarkadern tillhör 40-talistgenerationen. Handledarna vid Samhällsvetenskapliga fakulteten har hög kompetens och är därmed också anlitade för många uppdrag både inom och utom universitetet; tid och ork räcker kanske inte alltid till för ett 100-procentigt engagemang i varje enskild doktorand. Huvudhandledarskap är också mycket ojämnt fördelade inom många institutioner. Systemet med biträdande handledarskap har en viktig funktion att fylla, men endast under förutsättning att systemet inte leder till en ökning av redan tyngda handledares ansvar och arbetsbörda. Delvis beroende på handledarnas senioritet

och kompetensområden, bör olika modeller, där samtliga parter kommer överens om hur uppdelning av ansvar skall ske, utarbetas. Det lyckade införandet av grupphandledning på Institutionen för freds- och konfliktforskning kan förhoppningsvis inspirera till efterföljd. Förutom att ge doktoranderna tät handledning kan ett sådant system medföra skapande av ett nätverksstöd för handledarna.

Genomströmning

Genomströmningen i forskarutbildningen behandlas i fråga 11: "Bedömer du att du kommer att kunna avsluta dina doktorandstudier inom den angivna tidsramen?". Genomströmningen kan mätas dels i termer av total omsättning av doktorander (förhållandet antagna till forskarutbildningen/examinerade med doktorsexamen per år), dels i doktorandernas *netto-* resp. *bruttostudietid*.

Vad beträffar den totala omsättningen av doktorander sedan 1997 (året innan den s.k. forskarutbildningsreformen ägde rum) har den Samhällsvetenskapliga fakulteten mindre sådan (74%⁴) än de övriga fakulteterna inom vetenskapsområdet (teologi 91%, juridik 109%, historisk-filosofiska 107%, språkvetenskapliga 90%), men står sig väl gentemot de övriga vetenskapsområdena (medicinska 71%, teknisk-naturvetenskapliga 56%). Att samhällsvetenskapliga fakulteten har en mindre omsättning (dvs. har en relativt lägre andel examinerade i förhållande till antagna) än de övriga fakulteterna inom vetenskapsområdet kan förklaras genom:

- att* antalen antagna och examina vid Samhällsvetenskapliga fakulteten är jämnt fördelade under tidsperioden till skillnad från vetenskapsområdets övriga fakulteter där antalet antagna gick ner avsevärt efter forskarutbildningsreformen,
- att* Samhällsvetenskapliga fakulteten redan innan 1998 antog enbart doktorander som hade finansiering och
- att* efterfrågan på samhällsvetare på arbetsmarknaden är relativt stor varför vissa lämnar forskarutbildningen i förtid.

Dessutom uppges från Sociologiska institutionen att samtliga som definitivt avbrutit sina studier har följt med sina handledare till andra universitet.

När det gäller doktorandernas studietid är *bruttostudietiden* för doktorander som avlagt examen 1997–2002 inom fakulteten 8,76 år. *Nettostudietiden* för samma period är 4,99 år. Om man betänker att *nettostudietiden* alltså ej inkluderar undervisning och annan institutionstjänstgöring så är den reella studietiden för forskarutbildningen vid Samhällsvetenskapliga fakulteten ett helt år längre än den i högskoleförordningen stipulerade 48 månaders *nettostudietiden*. Även om 2002 såg en viss förbättring (4,34) finns ingen tydlig förbättringstrend över sexårsperioden. En jämförelse med det övriga vetenskapsområdet visar att motsvarande siffror för tiden 1997–2002 för teologiska fakulteten är 4,48, för juridiska 4,68, för historisk-filosofiska 6,69 och för språkvetenskapliga fakulteten 5,80 år/doktorand.

Fördelningen av *nettostudietiden*⁴ mellan Samhällsvetenskapliga fakultetens institutioner är ojämn. Högst ligger Statsvetenskapliga institutionen (5,73), tätt följd av freds- och konfliktforskning (5,67), kulturgeografi (5,63) och ekonomisk historia (5,62). I nästa grupp befinner sig Sociologiska (5,17), Nationalekonomiska (5,12) och Pedagogiska institutionerna (5,09). Institutionerna för hushållsvetenskap och psykologi ligger runt 4,5 år: 4,63 resp. 4,38 år/doktorand. Den enda institution som har en genomsnittlig *nettostudietid* som understiger fyra år är Företagsekonomiska institutionen (3,95). Jämför man med

⁴ De här redovisade genomsnittsnnettostudietiderna är beräknade på åren 1997 – 2002.

det övriga universitetet ligger fakultetens nettostudietid högt. Medicinska fakulteten, exempelvis, har en motsvarande siffra på 2,91 år. Denna till synes stora skillnad i nettostudietid är dock möjligen bedräglig och kan delvis förklaras med att det humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet i det närmaste är helt i avsaknad av s.k. skuggdoktorander, d.v.s. personer som *de facto* bedriver forskarstudier exempelvis inom ramen för sina anställningar utan att vara antagna till forskarutbildningen.

Trots att den faktiska *nettostudietiden* är så hög och trots att det egentligen inte finns någon tydlig trend till minskande av denna hävdar majoriteten av fakultetens doktorander (69%) att de tror att de skall bli färdiga med sina forskarstudier inom stipulerad tid. Man kan naturligtvis även vända på frågan och dess svar, som då tydligt talar om att 31% av doktoranderna är oroliga över att inte bli klara med sin forskarutbildning i tid – och med tanke på vad statistiken över *nettostudietider* visar finns det alltså fog för denna oro. I enkätens öppna frågor framgår det också att ett flertal doktorander har problem att avsluta sin forskarutbildning på 48 månaders nettostudietid.

Det är för tidigt att uttala sig med säkerhet om huruvida forskarutbildningsreformen gett avsedd effekt att korta studietiden och hur den har påverkat genomströmningen. Inte förrän runt år 2008 har doktorander antagna efter 1998 (inkl. halvtidsdoktorander och barnlediga o.d.) haft möjlighet att gå igenom hela utbildningen. Det är förvisso bekymmersamt att *nettostudietiden* fortfarande är så lång och att den inte ser ut att bli kortare. Detta aktualiserar frågan om de olika forskarutbildningsämnenas (institutionernas) reella anpassning till 48 månaders nettostudietid.

Vad kan då åtgärdas för att korta nettostudietiden? Studietidens längd beror dels på avhandlingens omfattning, dels på antalet kurspoäng samt den faktiska arbetsinsatsen i förhållande till bägge dessa faktorer. Att göra kvalitativt avkall på forskarutbildningen är självklart inte rimligt. Vad fakultetsnämnd och institutioner istället har att laborera med är en minskning av antalet kurspoäng samt minskat omfång på avhandlingen i form av begränsade empirisk forskningsuppgifter och förstärkt problemfokusering. Problemet är dock – för att citera Ekonomisk-historiska institutionens självvärdering – att det saknas ”tydliga förebilder... när det gäller idealet om mer fokuserade och kortare avhandlingar”.

I självvärderingarna för de flesta institutioner framgår att det inte skett några större förändringar efter 1998 eftersom reformen 1998 inte innebar någon större förändring. Det är kanske just det synsättet som borde revideras.

Pedagogisk meritering och undervisning

Enkätsvaren

Denna diskussion utgår från svaren på fråga 23 t.o.m. fråga 26 i enkäten. Fråga 23 behandlar deltagande i den s.k. pedagogiska grundkursen. Drygt 30% av de svarande i hela doktorandgruppen uppger att de deltagit i kursen. Vid Samhällsvetenskapliga fakulteten är motsvarande siffra marginellt högre. På de enskilda institutionerna varierar deltagandenivån mellan 80% av de svarande på Institutionen för freds- och konfliktforskning till 16% på Pedagogiska institutionen. De övriga institutionerna visar på ett genomsnittligt deltagande, 30–50% av de svarande. Uppfattningen av värdet av kursen bland dem som deltagit är i allmänhet positivt. I hela svarsgruppen instämmer 86% av dem som deltagit i kursen att den är ganska eller mycket värdefull. Detta motsvarar också uppfattningen vid Samhällsvetenskapliga fakulteten som helhet. Vid Statsvetenskapliga institutionen, Företagsekonomiska institutionen, Institutionen för hushållsvetenskap och Kulturgeografiska institutionen instämmer alla de

svarande i ganska eller mycket hög grad. Missnöjet är något högre vid Institutionen för informationsvetenskap och Pedagogiska institutionen.

Av de doktorander vid fakulteten som inte deltagit i kursen uppger tre fjärdedelar tidsbrist som skäl. Något färre än en fjärdedel uppger att de inte känner till kursen. Vid Pedagogiska institutionen samt vid Företagsekonomiska institutionen uppger dock över hälften av de svarande att de inte känner till kursen. Vid två institutioner har doktoranderna hört att kursen inte skall vara givande, nämligen Ekonomisk-historiska och Sociologiska institutionen där 56% respektive 10% av de svarande uppger detta som främsta skäl till att de inte deltagit.

Den överväldigande majoriteten, 88%, av de svarande doktoranderna vid fakulteten uppger att de tycker att pedagogisk meritering är ganska eller mycket viktigt. Variationen mellan institutionerna i den här frågan är ganska liten. Doktoranderna vid Ekonomisk-historiska institutionen och Institutionen för informationsvetenskap värderar dock detta något lägre än de övriga, medan alla de svarande doktoranderna vid Institutionen för freds och konfliktforskning, Kulturgeografiska institutionen och Institutionen för hushållsvetenskap uppger att de tycker att det är ganska eller mycket viktigt.

När det gäller omfattningen av undervisning inom ramen för forskarutbildningen är dock erfarenheterna mycket varierande mellan institutionerna. Vid hela fakulteten uppger ungefär en fjärdedel att de inte undervisat alls. Vid ett antal enskilda institutioner är dock motsvarande siffra mycket högre, hela 71% på Ekonomisk-historiska institutionen, 38% på Sociologiska institutionen och 38% på Pedagogiska institutionen har inte undervisat. Vid hela fakulteten är det 8% som angett att de undervisat betydligt mer än 20%. Även här finns det stora skillnader mellan institutionerna. Vid Institutionen för informationsvetenskap uppger hela 39% av de svarande att de undervisat betydligt mer än 20%. Doktoranderna vid några institutioner undervisar betydligt mer än genomsnittet. Detta gäller Institutionen för freds- och konfliktforskning, Institutionen för informationsvetenskap, Statsvetenskapliga institutionen och Företagsekonomiska institutionen där en majoritet de svarande uppgett att de undervisar ca 20% eller betydligt mer än 20%. Erfarenheterna från dem som undervisat är dock nästan uteslutande positiva på alla institutioner.

Av de doktorander som inte undervisat uppger nästan hälften av den totala svarsgruppen på fakulteten att de absolut eller troligtvis skulle ha velat undervisa. 18% svarar ja, möjligtvis och 35% svarar nej. Svaren från de olika institutionerna följer i stort detta mönster med ett par undantag. Vid Kulturgeografiska institutionen och Institutionen för informationsvetenskap uppger alla de som inte undervisat att de absolut eller troligtvis skulle velat undervisa. Svansfrekvensen för nej är också betydligt större än fakultetsgenomsnittet vid några institutioner, 75% på Statsvetenskapliga institutionen, 60% på Företagsekonomiska institutionen och 50% på Institutionen för psykologi.

Som skäl till att de inte undervisat uppger en fjärdedel av de svarande vid fakulteten att de vill koncentrera sig på sin avhandling, ett fåtal uppger att det inte finns möjligheter för doktorander att undervisa vid deras institutioner, att de bett att få slippa undervisning eller att de avråts av sin handledare. Över hälften har dock uppgett "annat skäl". Svansfördelningen vid de skilda institutionerna skiljer sig inte markant från detta, med ett par intressanta avvikelser. Endast vid två institutioner, Sociologiska institutionen och Pedagogiska institutionen, uppger doktorander att det inte finns möjligheter att undervisa som skäl. Det är likaså endast vid två av fakultetens institutioner, Sociologiska institutionen och Ekonomisk-historiska institutionen, som doktorander uppger att de har avråts från sin handledare att undervisa.

Hur väl upplever då fakultetens doktorander att det fungerat att kombinera undervisning och forskarutbildning? Vid hela fakulteten tycker något färre än

hälften av doktoranderna i hög eller ganska hög grad att detta fungerat. Vid ekonomisk-historiska, nationalekonomiska och pedagogiska institutionerna är doktoranderna i genomsnitt mer nöjda. Missnöjet var genomsnittligt något högre vid Företagsekonomiska institutionen, Kulturgeografiska institutionen, Institutionen för informationsvetenskap och Institutionen för freds- och konfliktforskning där en något större andel av de svarande doktoranderna uppgav att de instämde i ganska låg grad eller inte alls i detta påstående. Vid Institutionen för hushållsvetenskap angav en majoritet av de svarande att det inte har fungerat särskilt väl att kombinera undervisning och forskarutbildning.

Vad beträffar påståendet att doktoranderna anser att de fått bra stöd och information från institutionen när det gäller undervisningen var dock missnöjet i allmänhet något högre. Vid hela fakulteten uppgav 35% att de instämmer i hög eller ganska hög grad i detta påstående, och 57% att de instämmer i ganska låg grad eller inte alls. Missnöjet är störst bland de svarande doktoranderna på Institutionen på freds- och konfliktforskning (89%), Statsvetenskapliga institutionen (77%), Kulturgeografiska institutionen (69%) och Institutionen för psykologi (67%) där en större andel av de svarande uppgav att de instämde i ganska låg grad eller inte alls i detta påstående. Betydligt mer nöjda än genomsnittet var doktoranderna vid Nationalekonomiska institutionen, Pedagogiska institutionen och Sociologiska institutionen, där ungefär hälften av de svarande uppgav att de instämde i hög eller ganska hög grad.

Institutionernas självvärderingar och kommentarer till dessa

Andelen doktorander på institutionerna som deltagit i den pedagogiska kursen samvarierar förmodligen till viss del med i vilken grad doktoranderna i genomsnitt deltar i institutionens undervisning. Detta skulle exempelvis förklara varför deltagandet är så pass mycket högre bland doktoranderna på Institutionen för freds- och konfliktforskningen jämfört med doktoranderna på Pedagogiska institutionen. Det är tillfredställande att konstatera att den överväldigande majoriteten av doktoranderna som deltagit i kursen finner den mycket eller ganska värdefull. Det är dock anmärkningsvärt att en så stor andel av doktoranderna som inte deltagit i kursen vid Företagsekonomiska institutionen samt Pedagogiska institutionen uppger att de inte känner till kursen. En förklaring kan vara att doktoranderna vid Pedagogiska institutionen i allmänhet undervisar mycket mindre än doktoranderna vid fakulteten i genomsnitt samt att de har andra gedigna pedagogiska utbildningar i sin bakgrund varför ytterligare påbyggnad inte känns aktuell. Företagsekonomiska institutionens självvärdering ger goda indikationer på att avsevärda förändringar har skett gällande informationen om kursen sedan enkäten genomfördes. Det är något oklart varför en jämförelsevis stor andel av doktoranderna vid Ekonomisk-historiska institutionen uppger att de hört att kursen inte skall vara givande.

Den överväldigande majoriteten av doktoranderna vid fakulteten värderar pedagogisk meritering högt och erfarenheterna från dem som undervisat är nästan uteslutande positiva. Majoriteten av institutionerna erbjuder också doktoranderna undervisning inom ramen för forskarutbildningen. I ljuset av detta är det beklagligt att några doktorander vid Sociologiska institutionen och Institutionen för psykologi uppger att de inte har getts möjligheten att undervisa. Det är också anmärkningsvärt att doktorander vid sociologiska och ekonomisk-historiska institutionerna uppger att de avrått från undervisning av sin handledare.

Nationalekonomiska institutionen anmärker i sin självvärdering att de anser att det är viktigt att doktoranderna får möjligheten till pedagogisk meritering, och att alla som vill har rätt till 20% undervisning under tre terminer fr.o.m. 2003, men att neddragningen av grundutbildningsanslaget under senare åren tyvärr gjort att det inte varit möjligt att använda doktoranderna i undervisningen i den utsträckning som vore önskvärt.

UPPSALA
UNIVERSITET

När det gäller omfattningen av undervisning inom ramen för forskarutbildningen skiljer sig institutionerna avsevärt från varandra. Det är i det här sammanhanget inte särskilt förvånande att det tycks finnas ett samband mellan en hög genomsnittlig omfattning av undervisning för doktorander på vissa institutioner och graden av missnöje med hur väl doktoranderna vid dessa institutioner uppfattar att det går att kombinera avhandlingsarbete och undervisning. Vid dessa institutioner framstår det således som särskilt viktigt att utarbeta tydliga riktlinjer och former för hur dessa olika arbetsuppgifter skall kunna samordnas. En del av problemet med samordningen mellan undervisningen och forskarutbildningen ligger förmodligen i det faktum att doktoranden i dessa situationer faller mellan olika stolar på institutionen. Handledaren tar kanske inte i tillräcklig utsträckning hänsyn till att doktoranden också har andra arbetsuppgifter, och studierektorn för grundutbildningen tar i sin planering av doktorandernas undervisning inte tillräcklig hänsyn till avhandlingsarbetet. Här borde ett ökat samarbete eller ökad information mellan dessa personer kunna främjas, så att exempelvis krävande undervisningsperioder inte sammanfaller med krävande perioder i avhandlingsarbetet. Det är dessutom troligen så att arbete med två eller flera uppgifter samtidigt tar mer tid och energi i anspråk än de var och en skulle ha gjort om de ägt rum vid olika tidpunkter, vilket kan leda till en högre risk för stress och utbrändhet.

När det gäller uppfattningen om i vilken grad doktoranderna uppskattar att de fått bra stöd och information från institutionen gällande sina undervisningsinsatser är i allmänhet missnöjet bland doktoranderna vid fakulteten högt. Till viss del tycks denna aspekt hänga samman med omfattningen av doktorandernas undervisning, men mönstret är mindre entydigt. En del av informationsproblemet ligger förmodligen i att doktoranderna ibland upplever att institutionerna tillämpar olika och otydliga regler för den ersättning doktoranderna kan förvänta sig för varje arbetsinsats. En mer svåråtkomlig aspekt gäller den upplevda bristen på stöd från institutionerna avseende undervisningen. Även här handlar nog problemet till viss del om att det är oklart vem på institutionen som har det huvudsakliga ansvaret för detta. Bör pedagogisk utbildning och meritering ses som en integrerad del av själva forskarutbildningen, exempelvis som en del av den kunskap som doktoranderna förväntas förvärva inom ramen för kursdelen, eller faller det utanför detta? Här måste varje institutionen utarbeta ett sätt att hantera dessa frågor.

Institutionen för freds- och konfliktforskning påpekar i sin självvärdering att de är medvetna om problemet med att doktoranderna är missnöjda med sitt stöd från institutionen gällande undervisningen, och att åtgärder på detta område redan har vidtagits som syftar till att integrera undervisningen med avhandlingsarbetet för varje doktorand. En implementering av dessa åtgärder planeras för läsåret 2003/2004. Ekonomisk-historiska institutionen anmärker också att de förvisso ser det som positivt att de har möjlighet att erbjuda undervisning för de doktorander som så önskar, men anmärker också att informationen om kurser och stödet vid undervisning behöver förbättras. Kulturgeografiska institutionen menar i sin självvärdering att de ser ett behov av att tydliggöra vilka rutiner som gäller vid inrapportering av undervisningsinsatser för ersättning samt vilka ersättningsnivåer i tid och pengar som gäller. Ramarna finns men informationen finns inte samlad och kan därför vara svår att överblicka för doktoranderna.

Företagsekonomiska institutionen diskuterar i sin självvärdering utförligt frågan om pedagogisk meritering och undervisning för doktorander. De uppmärksammar särskilt att doktoranderna vid institutionen värderar sina möjligheter att undervisa, men att dessa uppfattar det som mer problematiskt än genomsnittsdoktoranden att kombinera avhandlingsarbete och undervisning. Institutionen noterar vidare att doktoranderna upplever att det i allmänhet är missnöjda med det stöd och den information som har getts av institutionen gällande undervisning. Sedan enkäten genomfördes har dock institutionen genomfört en del åtgärder på detta område. Numera har alla doktorander möjlighet att delta i ett träningsprogram för lärare

på institutionen, med syfte att utveckla den pedagogiska skickligheten och samtidigt ge pedagogisk meritering. Här inkluderas auskultation vid mer erfarna lärares undervisning, seminarier om pedagogik, och deltagande i universitetets pedagogiska kurs. För detta ersätts doktoranderna med tid inom ramen för institutionstjänstgöringen. Vidare diskuterar institutionen omfattningen av doktorandernas undervisning och menar att den i dag torde ha minskat något, då doktoranden i dag sällan undervisar under sitt första år. De åtgärder som vidtagits från institutionen framstår som mycket lovvärda, och kan förhoppningsvis bidra till avsevärda förbättringar på de områden som i enkäten uppfattats som problematiska för doktoranderna.

Förberedelser för det post-doktorala livet

De tre sista bundna frågorna i enkäten (27-29) tangerar frågan om hur doktoranderna förbereds inför livet efter examen. Särskilt gäller det frågorna 28, om doktorandernas önskan att arbeta kvar vid Uppsala universitet efter doktorsexamen, samt 29, där de fått svara på hur de ser på sina egna möjligheter att stanna kvar inom universitetet efter examen. Andra angelägna frågor om det post-doktorala livet återfinns inte i enkäten, t.ex. om doktorandernas ambitioner att söka arbete utanför universitetet, hur de tror att deras kompetens bedöms på arbetsmarknaden och i vilken mån forskarutbildningen har förberett dem för ett liv både innanför och utanför universitetet (t.ex. hur man skriver forskningsansökningar). Dessa frågor behandlas knappast alls i självvärderingarna från fakultetens institutioner. Däremot diskuteras var de som disputerar tar vägen efter examen och i vilken grad man upprätthåller kontakten från institutionernas sida.

Vid universitetet i sin helhet anser 73% av doktoranderna att forskarutbildningen har bidragit till att de har utvecklat sin identitet som forskare (fråga 27). Siffran vid samhällsvetenskapliga fakulteten ligger på samma nivå, drygt 73%. Mest positiva är doktoranderna i freds- och konfliktforskning, statsvetenskap samt kulturgeografi (85-90%). För ekonomisk historia, pedagogik och nationalekonomi är siffran betydligt lägre (62-65%) medan den för företagsekonomi, sociologi och psykologi ligger vid eller strax över genomsnittet. Att en så stor andel doktorander vid några av fakultetens institutioner upplever att de (hittills) inte utvecklat sin identitet som forskare kan ha flera förklaringar. En är givetvis antalet år i forskarutbildningen. Om en stor andel som besvarat enkäten befinner sig i inledningsfasen blir utfallet ett annat än om de befinner sig i slutfasen. På denna punkt kan institutionerna skilja sig betydligt (se sammanställningen av fråga 5 i enkäten). Institutioner med många äldre forskarstuderande som bedriver forskarutbildning på deltid bör gissningsvis få en lägre andel med klar forskaridentitet. Ändå kan det vara av vikt att försöka ta reda på varför doktoranderna vid vissa institutioner svarat att de inte har utvecklat sin identitet som forskare. Genus- och åldersaspekterna bör då beaktas, dvs. skiljer sig svaren mellan manliga och kvinnliga doktorander liksom mellan äldre och yngre doktorander?

Fråga 28 gäller doktorandernas vilja att arbeta vid Uppsala universitet efter doktorsexamen. Medan 57% av universitetets doktorander svarat ja på frågan är siffran vid samhällsvetenskapliga fakulteten 66%. Differensen är samtidigt betydande inom fakulteten. Samtliga doktorander som har besvarat enkäten vid Institutionen för freds- och konfliktforskning vill även i framtiden arbeta vid Uppsala universitet. Högt hamnar även psykologi (75%), statsvetenskap (74%) samt företagsekonomi (71%). Däremot vill blott 27% av doktoranderna vid Institutionen för informationsvetenskap (ej möjlig att separera på de fyra enheterna) arbeta vid universitetet efter examen. Betydligt under medelvärdet hamnar även nationalekonomi (47%). Den stora differensen i svaren på denna fråga skulle kunna förklaras av doktorandernas kunskaper dels om möjligheterna att söka anslag eller att få anställning vid den egna institutionen samt dels om

UPPSALA
UNIVERSITET

arbetsmarknaden utanför universitetet. Den sista bundna frågan (29) där doktoranderna har bedömt sina möjligheter att arbeta kvar vid universitetet efter examen ger emellertid delvis en annan bild.

Medan 38% av samtliga doktorander vid Uppsala universitet som besvarat enkäten tror att de har en möjlighet att arbeta kvar vid universitetet är siffran nästan 50% bland fakultetens doktorander. Betydligt under denna nivå ligger doktoranderna i ekonomisk historia (24%) och kulturgeografi (27%). Här upplever uppenbarligen doktoranderna att dörren är stängd efter examen, trots att relativt många önskar vara kvar (61 resp. 67%). Även inom freds- och konfliktforskning och sociologi är det långt fler som vill arbeta kvar än som tror sig ha möjligheter till detta. Å andra sidan menar många (58%) av doktoranderna vid Institutionen för informationsvetenskap att de har möjligheter att stanna kvar, trots att få vill (27%). Även vid Nationalekonomiska institutionen är det en stor andel (60%) som tror att de kan arbeta kvar medan blott 47% önskar det. Överensstämmelsen är bättre mellan önskan och möjligheter vid fakultetens övriga institutioner.

Nationella och internationella kontakter under forskarutbildningen

Enkätsvaren

Ett antal frågor behandlar doktorandernas tillgång till och tillfredsställelse med nationella och internationella forskarkontakter.

I fråga 13 efterfrågas faktiska förhållanden beträffande uppmuntran att delta i nationella och internationella konferenser; genomsnittsvärdena för att man instämmer i ganska hög/hög grad att sådan uppmuntran finns ligger här på 45% respektive 51% (60% resp. 63% vid universitet). Över snittet för nationella konferenser ligger statsvetare (80%), psykologer, pedagoger och ekonomhistoriker; de som ligger lägst här är sociologer, kulturgeografer och freds- och konfliktdoktorander (30% och därunder). Vad gäller uppmuntran till internationellt konferensdeltagande återfinns statsvetare (84%), freds- och konfliktforskare, psykologer, national- och företagsekonomer över snittvärdet medan kulturgeografer och sociologer återigen ligger lägst.

Fråga 12 behandlar tillfredsställelsen med bl. a. de faktiska förhållandena vad gäller nationella och internationella forskarkontakter/nätverk och möjligheter att åka på konferens. Här är snittvärdena relativt låga, endast 41% resp. 40% är nöjda med de nationella respektive internationella forskarkontakterna (42% resp. 44% vid universitetet som helhet); 48% är nöjda med möjligheten till konferensdeltagande (60% vid universitet). Doktorander i ekonomisk historia och kulturgeografi ligger i alla tre frågorna under snittet; nationalekonomi, informationsvetenskap och sociologi har låga värden på två av frågorna. Statsvetare, psykologer, freds- och konfliktdoktorander, samt företagsekonomer ligger över snittet i alla tre frågorna och är således relativt sett nöjda med sina nationella, internationella och konferenskontakter.

Under fråga 17 som handlar om handledning finns delfrågor, som gäller tillfredsställelsen med handledarens hjälp och uppmuntran att föra ut forskning och skapa kontakt med andra forskare. Till denna grupp frågor fördes också frågan om handledaren uppmuntrar till forskningspresentationer via publikationer och konferensdeltagande. Jämfört med andra aspekter av handledningen (se ovan) så tycks fakultetens doktorander vara mindre nöjda med den uppmuntran och hjälp de får av handledaren att föra ut sin forskning via konferenser, publikationer samt till kontakter med nationella och internationella forskare. Genomsnittligt sett är mindre än hälften tillfredsställda med denna aspekt (vid universitetet är motsvarande siffra 49%). Något mer än hälften är nöjda inom statsvetenskap, psykologi, företagsekonomi och informationsvetenskap. Mindre än 30% av doktoranderna i ekonomisk historia och kulturgeografi är nöjda.

Reflektioner kring doktorandernas kontakter med forskarvärlden utanför institutionen

Allmänt sett uttrycker doktoranderna en relativt låg grad av tillfredsställelse med möjligheterna och den uppmuntran de får för att komma i kontakt med nationella och internationella forskare. Kanske speglar detta en fakultet där flera institutioner relativt nyligen mer målmedvetet börjat satsa på internationalisering. Snittvärdena för nationella kontakter ligger dock under värdena för internationella kontakter – är också kommunikationen mellan svenska lärosäten bristfällig? Doktoranderna tycks uppleva det så. I detta sammanhang kan man framhålla att ett viktigt element för att ge en doktorand möjlighet att knyta kontakter med personer inom sitt forskningsområde är att konferensdeltagande också innebär presentation av egen forskning.

Finansiering

Enkätsvaren

Nedanstående sammanställning och analys baseras på svaren på fråga 9 i doktorandenkäten gällande de svarandes finansieringsform samt svaren på fråga 13a gällande doktorandernas upplevda tillfredsställelse med sin finansieringssituation.

Om man ser till de svarande vid hela den samhällvetenskapliga fakulteten så har 59% uppgett att de har anställning som doktorand, 8% utbildningsbidrag, 3% anställning som assistent, 9% stipendium, och 21% har uppgett "annan finansiering" (motsvarande siffror för universitetet totalt är 57%, 9%, 2%, 7% och 24%). En jämförelse mellan institutionerna på fakulteten visar dock på en betydande variation. På Kulturgeografiska institutionen (93%), Institutionen för freds- och konfliktforskning (80%), och Statsvetenskapliga institutionen (72%) har den övervägande majoriteten av de svarande uppgett att de innehar anställning som doktorand. Vid Ekonomisk-historiska institutionen och Företagsekonomiska institutionen är andelen något mindre, 67% respektive 61%, men anställning som doktorand utgör ändå den vanligast förekommande finansieringsformen vid dessa institutioner. Även vid Institutionen för hushållsvetenskap uppges anställning som doktorand vara är den vanligaste finansieringsformen. Andelen svarande doktorander som innehar anställning som doktorand vid de övriga institutionerna vid fakulteten varierar mellan 55% på Pedagogiska institutionen och 37% vid Nationalekonomiska institutionen.

Det finns vidare stora skillnader mellan institutionerna när det gäller användning av utbildningsbidrag som finansieringsform för doktorander. I enkätsvaren är det endast doktorander vid fem av fakultetens institutioner som uppger att de finansieras med utbildningsbidrag, nämligen Nationalekonomiska institutionen (27%), Institutionen för psykologi (17%), Statsvetenskapliga institutionen (12%), Sociologiska institutionen (5%) och Institutionen för informationsvetenskap (2%). Uppgifter från institutionernas självvärderingar gör dock gällande att utbildningsbidrag även används som finansieringsform vid Kulturgeografiska institutionen, även om det inte framgår av enkätsvaren. Av både enkätsvaren och institutionens självvärderingar framgår att de övriga institutionerna inte i något fall tillämpar utbildningsbidrag för doktorander.

En tiondel av de svarande doktoranderna vid fakulteten som helhet uppger stipendier som finansieringsform. Skillnaden mellan institutionerna i denna fråga är dock avsevärd. Tre institutioner urskiljer sig från de övriga, nämligen Nationalekonomiska institutionen, där 30% har uppgett detta som finansieringsform, Ekonomisk-historiska institutionen, där motsvarande siffra är 24%, och Företagsekonomiska institutionen, där 18% av doktoranderna som svarat på enkäten uppgett att de finansieras genom stipendier. Vid dessa tre institutioner

tycks stipendier således utgöra en relativt vanligt förekommande finansieringsform för doktorander.

När det gäller anställning som assistent som finansieringsform utskiljer sig framför allt två institutioner i enkätsvaren, Statsvetenskapliga institutionen, där 12% av doktoranderna uppger detta som finansieringsform och Institutionen för psykologi, där motsvarande andel doktorander uppgår till 10%.

Något överraskande är kanske att relativt många doktorander vid fakulteten har angett att de har annan finansiering än ovanstående kategorier. Här utmärker sig framför allt doktoranderna vid Sociologiska institutionen (41%), Pedagogiska institutionen (42%), och Institutionen för informationsvetenskap (39%). En närmare analys tycks peka på att bakom uppgiften om annan finansiering döljer sig i de flesta fall förvärvsarbete. På Pedagogiska institutionen uppger de flesta av de doktorander som uppgett annan finansiering förvärvsarbete som finansieringsform. Den genomsnittliga aktivitetsgraden på forskarutbildningen bland de svarande där denna finansieringsform är vanlig är också något lägre än för fakulteten i övrigt, vilket skulle kunna stödja detta antagande. Uppgifter från institutionernas självvärderingar tycks också peka mot att detta är den vanligaste formen av annan finansiering, och att den frekventa användningen av annan finansiering hänger samman med en lägre aktivitetsgrad för dessa doktorander.

Hur tillfredsställda är då fakultetens doktorander med sin finansieringssituation? På fråga 13 a får de svarande i enkäten ta ställning till följande påstående; *Min finansieringssituation är tillfredsställande*. I den totala svarsgruppen doktorander vid Uppsala Universitet instämmer drygt två tredjedelar i hög grad eller i ganska hög grad i detta påstående. Drygt en fjärdedel instämmer i ganska låg grad eller inte alls. Samhällsvetenskapliga fakulteten som helhet speglar detta resultat. En närmare granskning av resultaten vid de enskilda institutionerna vid fakulteten ger dock en något mer diversifierad bild. Vid Kulturgeografiska institutionen och Institutionen för freds- och konfliktforskning är den genomsnittliga tillfredsställelsen bland de svarande mycket högre än i den totala svarsgruppen, 93% respektive 90%. Vid Institutionen för hushållsvetenskap uppger också alla de svarande att de instämmer i hög eller ganska hög grad i påståendet. Vid Institutionen för informationsvetenskap, Nationalekonomiska institutionen, Statsvetenskapliga institutionen, Pedagogiska institutionen och Ekonomisk-historiska institutionen är de svarande i genomsnitt nöjdare eller ungefär lika nöjda med sin finansieringssituation som den totala svarsgruppen vid Uppsala Universitet.

Doktoranderna vid Sociologiska institutionen, Företagsekonomiska institutionen och Institutionen för psykologi uppger dock en genomsnittligt lägre grad av tillfredsställelse än den totala svarsgruppen. Särskilt anmärkningsvärt är att hela 35% av doktoranderna vid Sociologiska institutionen svarat att de inte alls instämmer i påståendet, vilket alltså är mer än en tredjedel av de doktorander vid institutionen som svarat på enkäten.

Institutionernas självvärderingar och kommentarer till dessa

Som noterats tidigare diskuterar flera institutioner problemet med begränsade resurser och urholkningen av fakultetsanslaget i sina självvärderingar. Från institutionernas synvinkel utgör detta givetvis den mest angelägna frågan kopplat till finansieringen av forskarutbildningen i sin helhet. Utöver detta diskuterar institutionerna finansiering för doktorander endast i relativt begränsad omfattning.

Ett par av de institutionerna som i dag inte tillämpar utbildningsbidrag, indikerar i sina självvärderingar att de överväger att införa detta. Ekonomisk-historiska institutionen anmärker att de har övervägt om de skall införa utbildningsbidrag som finansieringsform för nyantagna doktorander under första året, men att

UPPSALA
UNIVERSITET

institutionens doktorander och lärare hittills ställt sig tveksamma till denna finansieringsform. Som motivering för ett sådant införande anger institutionen den minskade tilldelningen av externa medel från forskningsråd och fonder. Även vid Institutionen för informationsvetenskap uppges att man planerar att återinföra utbildningsbidrag som finansieringsform för doktoranderna i forskarutbildningen i data- och systemvetenskap av "ekonomiska skäl". Som kontrast till detta uppges företagsekonomiska institutionen att de sedan år 2002 har slopat utbildningsbidrag som finansieringsform.

Omfattningen i användningen av utbildningsbidrag skiljer sig dock åt mellan de institutioner där denna finansieringsform tillämpas. Vid Sociologiska institutionen, Institutionen för psykologi och Nationalekonomiska institutionen används utbildningsbidrag under de första två åren på forskarutbildningen. Dessa tre tillhör också de institutioner vid fakulteten som har flest doktorander. Vid Statsvetenskapliga institutionen, Kulturgeografiska institutionen och Institutionen för informationsvetenskap (forskarutbildningen i statistik) är användningen av utbildningsbidrag begränsad till det första året.

De institutioner som i dag tillämpar utbildningsbidrag motiverar detta med att antalet doktorander som skulle kunna antas till forskarutbildningen varje år drastiskt skulle minska om man inte tillämpade utbildningsbidrag. Detta skulle i sin tur – enligt institutionerna – få två olika negativa konsekvenser. För det första skulle det leda till en minskad genomströmning och i förlängningen ett minskat fakultetsanslag. För det andra skulle detta leda till en för liten "kritisk massa" av doktorander i institutionens forskarutbildningskurser och seminarium. Det vore intressant att granska dessa argument närmare, för att se om dessa antaganden stämmer samt hur dessa tendenser i så fall skulle kunna motverkas, alternativt redan har motverkats, på fakultetens övriga mindre institutioner.

Vid de flesta institutioner är det dessutom oklart vilka regler och riktlinjer institutionen tillämpar för övergången från en finansieringsform till en annan, särskilt övergången från utbildningsbidrag till anställning som doktorand. Den första frågan gäller om tiden mäts i bruttotid eller nettotid. Den andra frågan gäller huruvida övergången från en finansieringsform till en annan endast är tidsbunden eller dessutom är knuten till någon form av substanskriterium. Svaret på dessa två frågor har givetvis stor inverkan på den faktiska tid som doktoranderna går på utbildningsbidrag.

Få av de institutioner som tillämpar stipendium som finansieringsform diskuterar detta i sina självvärderingar. Undantaget är Ekonomisk-historiska institutionen som diskuterar problemet med att doktorander som innehar stipendium kan bli lidande vid föräldraledighet och sjukskrivning. Doktorander som har stipendier exkluderas från det grundläggande trygghetssystemet, och måste teckna tilläggförsäkringar för att garantera sin försörjning. I vilken grad institutionerna tar ansvar för upprättandet av tilläggförsäkringar framgår inte av självvärderingarna.

När det gäller frågan om doktorandernas upplevda tillfredsställelse med sin finansieringssituation är det givetvis svårare att tolka resultaten. Frågan är formulerad så att det inte går att avgöra om man här avser doktorandernas upplevda tillfredsställelse med sin finansieringsform, i jämförelse med andra möjliga finansieringsformer, löneläget, eller mer generell tillfredsställelsen med finansieringssituationen som sådan. I den här sista kategorin kan man exempelvis tänka sig att inkludera regler och riktlinjer på institutionen kring finansiering och finansieringsfrågor, och doktorandernas finansiella möjligheter att medverka vid nationella och internationella kurser och konferenser. Således får man anta att alla dessa aspekter av finansieringssituationen kan dölja sig bakom dessa resultat.

Det är dock tydligt att det här finns en stor skillnad mellan doktorandernas upplevda tillfredsställelse på fakultetens institutioner. Trots detta är det ingen av

UPPSALA
UNIVERSITET

självvärderingarna som diskuterar denna fråga. Särskilt anmärkningsvärt är att ingen av de institutioner där den genomsnittliga tillfredsställelsen upplevs som lägre än genomsnittet vid både fakulteten och i den totala svarsgruppen, nämligen Företagsekonomiska institutionen, Institutionen för psykologi och Sociologiska institutionen tar upp denna fråga. Här vore det givetvis särskilt intressant, i ljuset av diskussionen kring olika finansieringsformer, att närmare granska kopplingen mellan doktorandernas finansieringsform och den upplevda graden av tillfredsställelse med finansieringssituationen.

Det hade vidare varit värdefullt att få belyst hur tillämpningen av olika finansieringsformer påverkar doktorandernas upplevda tillfredsställelse med en rad andra faktorer som behandlas i enkäten, exempelvis doktorandernas upplevda förståelse på institutionen för deras totala livssituation (här inkluderas exempelvis möjligheter till föräldraledighet och sjukskrivning) eller doktorandernas upplevda beroendesituationen till sin huvudhandledare (om exempelvis huvudhandledaren har inflytande över beslutet om övergången från en finansieringsform till en annan).